

Limburg 1914-1918

LESPAKKET DERDE GRAAD BASISONDERWIJS

KLEINE VERHALEN IN EEN GROOTE OORLOG

INHOUDSOPGAVE

Infofiche lespakket “Limburg 1914-1918, Kleine verhalen in een Grote Oorlog”	3
5 lesbrieven voor de leerkracht, met mogelijk lestraject en extra lesmaterialen	11
Creatieve opdracht voor de leerlingen	38
Educatief ganzenbordspel	39
Bronnen- en literatuurlijst	40
Lijst van extra lesmaterialen, opgesomd per brief	43
Bijlagen	45
bijlage 1: briefwisseling Mathilde en Baptist (5 briefjes)	43
bijlage 2: lijst van gemeentelijke verhalen (met informatie die nuttig kan zijn bij de creatieve opdracht)	51
bijlage 3: educatief ganzenbordspel	66

Dit lespakket werd uitgewerkt door het Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed
Contact: dirk.bouve@limburg.be – regine.opdencamp@limburg.be

1. Korte omschrijving lespakket

Naar aanleiding van de grootschalige herdenking van Wereldoorlog I, lanceerde het Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed (PCCE) het project “Limburg 1914-1918, Kleine Verhalen in een Grote Oorlog”. De globale doelstelling van het project is het verhaal vertellen van het dagelijkse leven en de oorlogsgebeurtenissen in de provincie Limburg, dat destijds door de Duitsers bezet werd en waar de impact van de oorlog sterk voelbaar was. Naast een informatieve website, een educatieve performance van Stijn Meuris voor het secundair onderwijs, een online story telling-project en een leerrijke tentoonstelling, tracht het PCCE dit provinciale oorlogsverhaal ook via een lespakket voor de derde graad van het basisonderwijs te communiceren.

Het provinciale oorlogsverhaal wordt verteld aan de hand van 5 korte briefjes die een Limburgse soldaat, Baptist en zijn vriendinnetje, Mathilde, naar elkaar schrijven. Baptist is een Limburgse boerenjongen die naar aanleiding van de oorlog gemobiliseerd wordt en naar het front wordt gestuurd. Hij laat Mathilde, zijn vriendinnetje en Mathildes broer Isidore achter in Limburg. Mathilde treedt gedurende de oorlog in dienst als kamermeisje bij een notaris, terwijl Isidore verzetsacties tegen de Duitse soldaten in de Limburgse omstreken onderneemt. In ieder briefje

dat deze personages naar elkaar schrijven, wordt telkens één belangrijk thema centraal gesteld, waarbij de Limburgse gebeurtenissen worden geaccentueerd. De vijf thema's die behandeld worden tijdens dit lespakket zijn: de vooravond van de oorlog in Limburg, de afkondiging van de oorlog en de impact ervan in Limburg, het leven van een Limburgse frontsoldaat, het dagelijkse leven in Limburg tijdens de oorlog en tot slot, het laatste oorlogsverloop en de directe gevolgen van de oorlog. Kort gesteld, dit lespakket omvat het gehele Limburgse oorlogsverhaal.

Aan dit provinciale verhaal is een reflectieve opdracht gekoppeld waarbij leerlingen op zoek moeten gaan naar een oorlogsverhaal of oorlogsgebeurtenis in hun eigen gemeente. Naast de provinciale oorlogsverhalen verwerven leerlingen zodoende ook kennis over lokale, gemeentelijke oorlogsgebeurtenissen. De leerlingen kunnen daarnaast via een optioneel educatief ganzenbordspel ook kennis verwerven over de nationale oorlogsgebeurtenissen. Dit lespakket, dat ongeveer een vijftal lessen bestrijkt, biedt met andere woorden de unieke gelegenheid om drie verhaallijnen over de Eerste Wereldoorlog te combineren, waarmee de leerlingen een volwaardig inzicht krijgen in het spraakmakende oorlogsgebeuren.

2. Didactische meerwaarde

Algemeen kunnen leerkrachten via het project “Limburg 1914-1918, Kleine Verhalen in een Grote Oorlog” een exhaustiever, meer compleet Wereldoorlog I-verhaal schetsen. De oorlog in België heeft zich namelijk niet alleen in de Westhoek afgespeeld, maar was ook sterk voelbaar in het bezette hinterland. Het PCCE wil via dit lespakket de leerlingen attent maken op het gegeven dat oorlog verder reikt dan de frontlinies en dat de impact van de Eerste Wereldoorlog ook sterk voelbaar was in de bezette provincie Limburg. Dit lespakket schept mogelijkheden om een minder traditioneel oorlogsverhaal te vertellen, waarin ook andere aspecten dan het frontgebeuren belicht kunnen worden.

De lokale en provinciale verhalen over het leven tijdens de Eerste Wereldoorlog bieden veel mogelijkheden om in te spelen op de omgevingsgerichte belevingswereld van de leerlingen. De leerlingen verwerven namelijk via het provinciale oorlogsverhaal meer inzicht in de historische context van hun nabije omgeving, zowel op provinciaal als lokaal niveau, waardoor de betrokkenheid van de leerlingen bij dit belangrijke oorlogsthema aanzienlijk vergroot.

Dit lespakket kan in verschillende vakgebieden worden aangeboden en bereikt daardoor vak- en vakoverstijgende eindtermen. Evenwel past het pakket, omwille van specifieke werkvormen en de extra lesmaterialen, het beste in de vakgebieden Nederlands en Wereldoriëntatie.

Per brief worden er verscheidene extra lesmaterialen aangereikt die de inhoud van de briefjes ondersteunen. Deze lesmaterialen, gaande van historische kaarten die gebruikt kunnen worden in de les wereldoriëntatie tot krantenartikelen en gedichten die in de les Nederlands geanalyseerd kunnen worden, zijn van verschillende aard.

In dit lessenpakket speelt interactie tussen de leerkracht en de leerlingen een grote rol. Hoewel de leerkracht nog enigszins het thema moet onderwijzen, wordt er veel ruimte geboden voor inspraak van leerlingen.

Dit lespakket kan in alle onderwijsnetten en onderwijsniveaus geïntegreerd worden.

Dit lespakket vormt de ideale aanzet om (klassikaal) de multimediale tentoonstelling “Kleine verhalen in een Grote Oorlog” te bezoeken. Deze unieke tentoonstelling vormt namelijk een mooie aanvulling op iedere geschiedenisles over de Eerste Wereldoorlog. Na reservatie kunnen schoolgroepen iedere voormiddag de tentoonstellingsfilm (ca. 35 minuten) gratis op een scherm van acht meter bekijken in een aangepaste setting.

Locaties tentoonstelling:

- Genk C-Mine
19 september – 14 november 2014
- Hasselt Kolonel Dusartplein
23 januari – 20 februari 2015
- Genk Domein Bokrijk (ook open op zondag)
8 mei – 7 juni 2015

EINDTERMEN		
VAKGEBIED	DOMEIN	EINDTERMEN
WERELD-ORIENTATIE	Natuur	1.17 kunnen gezonde en ongezonde levensgewoonten in verband brengen met wat ze weten over het functioneren van het eigen lichaam.
	Techniek	2.17 illustreren dat techniek en samenleving elkaar beïnvloeden. 2.18 aan de hand van voorbeelden uit verschillende toepassingsgebieden van techniek illustreren dat technische systemen nuttig, gevaarlijk en/of schadelijk kunnen zijn voor henzelf, voor anderen of voor natuur en milieu.
	Mens	3.1 drukken in een niet-conflictgeladen situatie, eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderings spant aan uit. 3.4 kunnen in concrete situaties verschillende manieren van omgaan met elkaar herkennen, erover praten en aangeven dat deze op elkaar inspelen.
	Maatschappij	4.3 kunnen met een zelf gekozen voorbeeld het nut en het belang aangeven van een collectieve voorziening, waarvoor de overheid zorg draagt. 4.11 kunnen illustreren dat arbeidsmigratie en het probleem van vluchtelingen een rol hebben gespeeld bij de ontwikkeling van onze multiculturele samenleving. 4.12 zien in dat racisme vaak gebaseerd is op onbekendheid met en vrees voor het vreemde.
	Tijd	5.7 kennen de grote periodes uit de geschiedenis en ze kunnen duidelijke historische elementen in hun omgeving en belangrijke historische figuren en gebeurtenissen waarmee ze kennis maken, situeren in de juiste tijdsperiode aan de hand van een tijdsband. 5.8 kunnen aan de hand van een voorbeeld illustreren dat een actuele toestand, die voor kinderen herkenbaar is, en die door de geschiedenis beïnvloed werd, vroeger anders was en in de loop der tijden evolueert. 5.9 tonen belangstelling voor het verleden, heden en de toekomst, hier en elders.
	Ruimte	6.1 kunnen aan elkaar een te volgen weg tussen twee plaatsen in de eigen gemeente of stad beschrijven. Ze kunnen deze reisweg ook aanduiden op een plattegrond. 6.8 kunnen hun eigen streek en twee andere streken in België situeren op een kaart en de relatie beschrijven tussen de omgeving en aspecten van het dagelijks leven van de mensen.

VAKGEBIED	DOMEIN	EINDTERMEN	
NEDERLANDS	Luisteren	De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beschrijven) de informatie achterhalen in	1.1 een voor hen bestemde mededeling met betrekking tot het school- en klasgebeuren. 1.5 een uiteenzetting of instructie van de leerkracht.
		De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = structureren) de informatie op een persoonlijke en overzichtelijke wijze ordenen bij	1.8 een discussie met leeftijdgenoten. 1.9 een gesprek met leeftijdgenoten.
		De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beoordelen) op basis van, hetzij de eigen mening, hetzij informatie uit andere bronnen, de informatie beoordelen die voorkomt in	1.10 een door leeftijdgenoten geformuleerde oproep.
	Spreken	De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beschrijven) het gepaste taalregister hanteren als ze	2.2 aan iemand om ontbrekende informatie vragen. 2.3 over een op school behandeld onderwerp aan de leerkracht verslag uitbrengen.
		De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = structureren) het gepaste taalregister hanteren als ze	2.5 vragen van de leerkracht in verband met een behandeld onderwerp beantwoorden. 2.6 van een behandeld onderwerp of een beleefd voorval een verbale/non-verbale interpretatie brengen, die begrepen wordt door leeftijdgenoten. 2.7 bij een behandeld onderwerp vragen stellen die begrepen en beantwoord kunnen worden door leeftijdgenoten.
	Lezen	De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beschrijven) de informatie achterhalen in	3.1 voor hen bestemde instructies voor handelingen van gevarieerde aard. 3.2 de gegevens in schema's en tabellen ten dienste van het publiek. 3.3 voor hen bestemde teksten in tijdschriften.
		De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = structureren) de informatie ordenen die voorkomt in:	voor hen bestemde verhalen, kinderromans, dialogen, gedichten, kindertijdschriften en jeugdcyclopedieën.
		De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beoordelen) op basis van, hetzij de eigen mening, hetzij informatie uit andere bronnen, informatie beoordelen die voorkomt in	3.6 verschillende voor hen bestemde brieven of uitnodigingen.

VAKGEBIED	DOMEIN	EINDTERMEN	
NEDERLANDS (vervolg)	Schrijven	De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = kopiëren)	4.1 overzichten, aantekeningen, mededelingen op- en overschrijven.
		De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beschrijven)	4.2 een oproep, een uitnodiging, een instructie richten aan leeftijdgenoten.
		De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = structureren)	4.4 voor een gekend persoon een verslag schrijven van een verhaal, een gebeurtenis, een informatieve tekst.
	Vaardigheden	De leerlingen ontwikkelen bij het realiseren van de eindtermen voor spreken, luisteren, lezen en schrijven de volgende attitudes	/ luister-, spreek-, lees- en schrijfbereidheid. plezier in luisteren, spreken, lezen en schrijven. bereidheid tot nadenken over het eigen luister-, spreek-, lees- en schrijfgedrag. bereidheid tot het naleven van luister-, spreek-, lees- en schrijfconventies.
	Strategieën	De leerlingen kunnen bij de eindtermen luisteren, lezen, spreken en schrijven de volgende strategieën inzetten	5.1 5.2 5.3 5.4
			5.1 zich oriënteren op aspecten van de luister-, lees-, spreek- en schrijftaak (doel, teksttype en eigen kennis), en voor spreken en schrijven ook op de luisteraar of lezer.
			5.2 hun manier van luisteren, lezen, spreken en schrijven afstemmen op het luister- lees-, spreek- of schrijfdoel, en voor spreken en schrijven ook op de luisteraar of lezer.
		5.3 tijdens het luisteren, lezen, spreken en schrijven hun aandacht behouden voor het bereiken van het doel.	
		5.4 het resultaat beoordelen in het licht van het luister-, lees-, spreek- of schrijfdoel.	

VAKGEBIED	DOMEIN	EINDTERMEN
MUZISCHE VORMING	Beeld	1.2 door betasten en voelen (tactiel), door kijken en zien (visueel) impressies opdoen, verwerken en erover praten. 1.3 beeldinformatie herkennen, begrijpen, interpreteren en er kritisch tegenover staan.
	Drama	3.3 geconcentreerd luisteren naar een gesproken tekst (verteld of voorgelezen) en die mondeling, schriftelijk, beeldend of dramatisch weergeven. 3.4 spelvormen in een sociale en maatschappelijke context hanteren. 3.5 ervaringen, gevoelens, ideeën, fantasieën uiten in spel. 3.6 een aan de speelsituatie aangepaste en aangename spreektechniek ontwikkelen (articulatie, adembeheersing, tempo, toonhoogte) en verschillende verbale en non-verbale spelvormen improviseren. 3.7 genieten van, praten over en kritisch staan tegenover het eigen spel en dat van anderen, de keuze van spelvormen, onderwerpen, de beleving.
	Media	5.5 eenvoudige, audiovisuele informatie uit de eigen belevingswereld herkennen, onderzoeken en vergelijken.
	Vaardigheden	6.1 blijvend nieuwe dingen uit hun omgeving ontdekken. 6.5 respect betonen voor uitingen van leeftijdgenoten, bijhorend tot eigen en andere culturen.

VAKOVERSTIJGEND GEBIED	EINDTERMEN	
ICT	De leerlingen	<p>1 hebben een positieve houding tegenover ict en zijn bereid ict te gebruiken om hen te ondersteunen bij het leren.</p> <p>2 gebruiken ict op een veilige, verantwoorde en doelmatige manier.</p> <p>3 kunnen zelfstandig oefenen in een door ict ondersteunde leeromgeving.</p> <p>5 kunnen ict gebruiken om eigen ideeën creatief vorm te geven.</p> <p>6 kunnen met behulp van ict voor hen bestemde digitale informatie opzoeken, verwerken en bewaren.</p> <p>7 kunnen ict gebruiken bij het voorstellen van informatie aan anderen.</p>
LEREN LEREN	De leerlingen kunnen	<p>1 losse gegevens verwerven en gebruiken door ze betekenis te geven en te memoriseren.</p> <p>2 op systematische wijze verschillende informatiebronnen op hun niveau zelfstandig gebruiken.</p> <p>3 op systematische wijze verschillende informatiebronnen op hun niveau zelfstandig gebruiken.</p> <p>5 Houdingen en overtuigingen: op hun niveau leren met > nauwkeurigheid / efficiëntie / wil tot zelfstandigheid / houding van openheid / kritische zin.</p>
SOCIALE VAARDIGHEDEN	<p>Relatiewijzen: de leerlingen kunnen</p> <p>Gespreksconventies: de leerlingen kunnen</p> <p>Samenwerking: de leerlingen kunnen</p>	<p>1.2 in omgang met anderen respect en waardering opbrengen.</p> <p>1.4 kritisch zijn en een eigen mening formuleren.</p> <p>2 in functionele situaties een aantal verbale en niet-verbale gespreksconventies naleven.</p> <p>3 samenwerken met anderen, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.</p>

3. Keuzes voor de leerkracht

Via dit lespakket biedt het PCCE een complete handreiking om het provinciale, Limburgse oorlogsverhaal te vertellen, maar tegelijkertijd is er ook ruimte voor de eigen creatieve inbreng van de leerkracht. Aan de leerkracht de keuze om te bepalen hoe hij/zij het voorgestelde lestraject zal volgen, het pakket eventueel inperkt of uitbreidt en al dan niet besluit om het educatieve ganzenbordspel klassikaal te spelen.

a. Mogelijk lestraject en manier van werken

Per lesbrief is er een voorstel voor een lestraject uitgeschreven. De leerkracht kan kiezen of hij dit traject al dan niet volgt. Het is een uitgewerkt voorstel dat veel mogelijkheden biedt tot persoonlijke en creatieve insteken.

Per brief wordt gesuggereerd in welk vakgebied de brief het beste wordt behandeld en welke extra lesmaterialen daarbij gebruikt kunnen worden. De leerkracht is evenwel vrij om het briefje in een andere les te integreren. “Kruisbestuivingen” in het gebruik van extra lesmaterialen van verschillende briefjes zijn daarbij ook mogelijk.

Er worden foto's aangereikt van de personages die in de brieven besproken worden. Ook wordt een tijdslijn ter beschikking gesteld. Onder deze foto's en op de tijdslijn kunnen leerlingen informatie schrijven die zij onthouden hebben uit de briefjes; een overzicht van de belangrijkste informatie kan op deze manier worden gecreëerd. Deze documenten kunnen gedurende het project in de klas blijven ophangen.

b. Mogelijkheid tot inperking/uitbreiding van het lespakket

“Limburg 1914-1918, Kleine verhalen in een Grote Oorlog” is een lespakket dat ongeveer vijf lessen (één briefje per lesuur) zal omvatten. Door een briefje niet te behandelen of door de extra lesmaterialen niet te gebruiken, kan de

leerkracht ervoor kiezen om het pakket in te perken. Aan de andere kant kan de leerkracht het pakket uitbreiden door veel extra lesmaterialen te gebruiken, dieper in te gaan op bepaalde aspecten of de link met de actualiteit verder uit te werken.

c. Creatieve, reflectieve opdracht/evaluatie

Er wordt geopteerd om aan het einde van de lesreeks de leerlingen een individuele opdracht te geven, waarbij ze op een verkennende en reflectieve manier op zoek moeten gaan naar de oorlogsgebeurtenissen en/of de oorlogsverhalen in hun eigen gemeente. Het doel van deze opdracht is het inlevingsvermogen van de leerlingen te vergroten en hun kennis over lokale gebeurtenissen tijdens de Eerste Wereldoorlog aan te scherpen. Er worden enkele specifieke suggesties geformuleerd over hoe deze reflectieve opdracht ingevuld kan worden.

d. Educatief ganzenbordspel

Naast de lesbrieven en de extra lesmaterialen wordt er ook een educatief ganzenbordspel aangeboden waarmee de leerlingen op een speelse manier kennis verwerven over het Belgische oorlogsverhaal. Naast het provinciale verhaal dat via de lesbrieven wordt verteld, de lokale verhalen die via de reflectieve opdracht op het spoor worden gekomen, kan via dit spel de nationale verhaallijn ontdekt en aangebracht worden. Het spel kan gedownload worden via de projectwebsite www.limburg19141918.be.

Introductie van het project

De leerkracht kan het onderwerp “Eerste Wereldoorlog” aan het begin van de lesweek aansnijden door te stellen dat hij/zij het afgelopen weekend op zolder van zijn/haar oma en opa oude briefjes heeft gevonden. De leerkracht toont eventjes de briefjes aan de leerlingen (zie extra lesmateriaal)

en vertelt dat de briefjes in de komende dagen klassikaal gelezen en geanalyseerd zullen worden. De leerlingen worden echter nog even in spanning gehouden door nog niet te verklappen over welk onderwerp er in de briefjes wordt geschreven.

LES 1: DE VOORAVOND VAN DE EERSTE WERELDOORLOG

Algemene informatie

Doelstellingen

- De leerlingen maken kennis met het centrale thema van dit lespakket: het leven in provincie Limburg tijdens de Eerste Wereldoorlog.
- De leerlingen kunnen beknopt omschrijven hoe de nakende oorlog voor spanning zorgde in België en in provincie Limburg.
- De leerlingen beseffen dat oorlog niet uitsluitend iets van het verleden is; ze beseffen dat er in de hedendaagse samenleving ook nog oorlog wordt gevoerd.

Vak

Deze introductieles kan wellicht het best worden ingepland in de lestijd voor het vak Nederlands. Het introductie-aspect, de noodzakelijke verklaringen van termen, de verhalende vertel- en vraagstijl en de extra lesmaterialen van deze brief sluiten goed aan bij de algemene lesmethoden van het vak Nederlands.

Briefje 1

- Wie schrijft? Mathilde aan Isidore
- Datum van de brief: 3 augustus 1914
- Thema's die in de brief worden behandeld:
 - dagelijks leven in Limburg voor de oorlog: opkomst Limburgse mijnen, de algemene vreugde omdat een Belg de Ronde van Frankrijk won
 - sluimerende oorlogsspanning: de aanslag op de troonopvolger Frans Ferdinand van Oostenrijk-Hongarije en zijn vrouw, het spel van grootmachten (2 kampen: de Triple Entente en de Triple Alliantie), het Duitse ultimatum waarin vrije doorgang door België naar Frankrijk geëist werd, de algemene mobilisatie van de Belgische legertroepen naar aanleiding van het Duitse ultimatum, angst bij de Belgische en Limburgse bevolking.
- Extra lesmaterialen:
 - kaart Europa, waar de twee strijdende kampen (de Triple Entente en de Triple Alliantie) op zijn aangeduid
 - twee affiches van het Rijksarchief Hasselt (nr. 1 en 2): ze geven beide informatie over het dagelijkse leven in Limburg aan de vooravond van de oorlog
 - twee cartoons over het machtsspel van de strijdende kampen
 - foto van de aanslag van Gravello Princip op de Oostenrijks-Hongaarse kroonprins
 - krantenartikel over het Duitse ultimatum aan België
 - dagboekfragment Nicolaas Theelen over de oorlogsverklaring Oostenrijk-Hongarije aan Servië: geeft meer informatie over de oorlogspolitiek die er aan de vooravond van de oorlog wereldwijd gevoerd werd
 - algemeen filmpje over Wereldoorlog I (3 min):
http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20071126_wereldoorlog01

Mogelijk lestraject

1. Introductie: luister- en kijkoefening

Lees het eerste briefje voor. Vraag de kinderen of ze weten over welke belangrijke historische gebeurtenis Mathilde naar Isidore schrijft. Vraag de leerlingen ook wat ze hebben onthouden uit het briefje. Laat de kinderen reageren op elkaars antwoorden.

Nadat de leerlingen hun weetjes en verhalen verteld hebben, kan er een kort overzichtsfilmpje getoond worden waarin het verloop van de Eerste Wereldoorlog beknopt wordt uitgelegd (http://www.schooltv.nl/no_cache/video/crid/20071126_wereldoorlog01/).

2. Kern (verwerking): groepswork (begrijpend lezen) en klasgesprek

a) Omschrijving groepswork

- Voorbereiding:
 - kopieer het eerste briefje verscheidene keren
 - verdeel de leerlingen in enkele groepjes
- Verloop:

de inhoud van het briefje wordt via groepswork klassikaal geanalyseerd. Geef ieder groepje een kopie van het briefje en één van de onderstaande opdrachten. Geef de leerlingen eventueel ook bijhorend extra lesmateriaal. Geef ieder groepje een kwartier om zo veel mogelijk antwoorden te formuleren. Nadien leest elk groepje zijn antwoorden voor. Andere groepjes mogen eventueel aanvullen en/of verbeteren. De leerkracht verbetert, geeft bij ieder antwoord meer uitleg en bespreekt eventueel het bijhorende extra lesmateriaal (zie onder, antwoorden groepsopdrachten). Laat de leerlingen ter afsluiting van de opdracht persoonlijke informatie over de personages uit de brief opschrijven onder de portretfoto's (zie extra lesmateriaal) en laat ze belangrijke gebeurtenissen op de tijdslijn (zie extra lesmateriaal) schrijven.

b) Groepsopdrachten

- Vraag de leerlingen om informatie te verzamelen over de personages waarover geschreven wordt.
 - Wie is wie?
 - Beroep?
 - Hoe oud zijn ze?
 - Verwantschap (broer/papa/nichtje/...)?
 - Waar wonen ze/verblijven ze tijdens de oorlog?
- Vraag de leerlingen om enkele gebeurtenissen op te sommen die de oorlogsspanning in België en Limburg zijn voorafgegaan. Vertel de leerlingen dat ze moeten zoeken naar drie gebeurtenissen die plaatsvonden buiten België (internationaal perspectief) en één gebeurtenis die rechtstreeks betrekking had op België (nationaal perspectief). Vertel hierbij dat het extra lesmateriaal hen eventueel kan helpen.

Extra lesmateriaal: dagboekfragment Nicolaas Theelen, overzichtskaart van Europa waarop ook de twee strijdende kampen staan aangeduid, krantenartikel over het Duitse ultimatum.
- Vraag de leerlingen om enkele elementen aan te halen die Limburg aan de vooravond van de oorlog typeerden. Vraag hen of ze ook kunnen achterhalen welke invloed het Duitse ultimatum (de Duitse eis om op hun weg naar Frankrijk doorgang te krijgen door België) op de sfeer in Limburg heeft gehad.

c) Antwoorden op groepsopdrachten

- De personages
 - Mathilde?

Werkt bij notaris Dreesen, zus van Isidore, vriendinnetje van Baptist.

Verblijft in Limburg tijdens de oorlog. Mathilde is ongerust.

Vertel de leerlingen dat Mathilde 24 jaar oud is.
 - Isidore?

Student, jongere broer van Mathilde.

Verblijft in Limburg tijdens de oorlog. Wil meevechten als soldaat in de oorlog, maar mag niet omwille van zijn slechte gezondheid.

Vertel de leerlingen dat Isidore 18 jaar oud is.
 - Baptist?

Soldaat in het Belgische leger (11de linieregiment), vriendje van Mathilde.

Vertel de leerlingen dat Baptiste 26 jaar oud is.

- Gebeurtenissen
 - Aanslag in Sarajevo (hoofdstad in Bosnië en Herzegovina)

Gavrilo Princip was een nationalistische Serviër die gekant was tegen de landsuitbreiding van Oostenrijk-Hongarije. Hij vermoorde op 28 juni 1914 in Sarajevo de troonopvolger van Oostenrijk-Hongarije, Frans Ferdinand en zijn vrouw Sophie. Er wordt gesteld dat dit een “symbolische” daad was om het ongenoegen ten opzichte van de Oostenrijkse expansiedrang te uiten (en af te schrikken).

Zie dagboekfragment Nicolaas Theelen en foto (extra lesmateriaal) over de aanslag in Sarajevo.
 - Oorlogsverklaring van Oostenrijk-Hongarije aan Servië

Na weken van diplomatieke spanning, verklaarde Oostenrijk-Hongarije op 28 juli 1914 de oorlog aan Servië. De aanslag op de troonopvolgers speelde hier een belangrijke rol in. Zie dagboekfragment Nicolaas Theelen (extra lesmateriaal) over de oorlogsverklaring.
 - Verbonden (allianties) en machtsspel van grootmachten

Verbonden (allianties)

De Triple Entente en de Triple Alliantie zijn verbonden van grootmachten. De grootmachten die verenigd zijn in één kamp schieten elkaar te hulp in geval van een oorlogsverklaring aan één van de bondgenoten in dat kamp. Dit gebeurde ook in Wereldoorlog I: alle landen van de twee kampen schoten elkaar te hulp en verklaarden de oorlog aan de vijanden van hun bondgenoten.

 - De Triple Entente, opgericht in 1907: Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Keizerrijk Rusland (tot 1917), Italië (vanaf 1915) en de Verenigde Staten (vanaf 1917).
 - De Triple Alliantie, opgericht in 1882: Oostenrijk-Hongarije, Duitsland, Bulgarije en het Ottomaanse Rijk. In Wereldoorlog I wordt de Triple Alliantie ook “Centrale Mogendheden” genoemd. Italië was oorspronkelijk lid van de Triple Alliantie, maar aan het begin van de oorlog zijn zij overgegaan tot de Triple Entente.

Toon de overzichtskaart van Europa en duid de stad Sarajevo, Servië en de landen van de twee kampen aan.

Machtsspel

Vanwege de oorlogsverklaring van Oostenrijk-Hongarije aan Servië, besloot Rusland zijn troepen te mobiliseren en Servië te hulp te schieten. Hierop besloot Duitsland de oorlog aan Rusland te verklaren, die voor een uitbreidingsdrang van Rusland vreesde. Frankrijk liet weten Rusland te hulp te zullen schieten, vanwege hun verbond in de Triple Entente.

Op 3 augustus verklaarde Duitsland daarom de oorlog aan Frankrijk, op 4 augustus aan België omdat zij de Duitse soldaten geen vrije doorgang wilden verlenen. De grootmachten schoten andere grootmachten te hulp, vanwege hun verbinding in de allianties die ze reeds voor de oorlog afsloten.

Toon de cartoon (zie extra lesmateriaal) die deze opeenvolgende oorlogsverklaringen grafisch duidelijk weergeeft.

- Duitse ultimatum aan België
 - Op 2 augustus stelde Duitsland via een ultimatum aan België de eis om vrije doorgang aan de Duitse soldaten op weg naar Frankrijk te verlenen. België beriep zich echter op zijn neutraliteit en weigerde de doorgang. 2 dagen later verklaarde Duitsland de oorlog aan België en viel het land binnen via Gemmenich, een dorpje nabij Luik. Op deze manier geraakte België alsnog bij de Eerste Wereldoorlog betrokken. Na de Duitse inval in België, verklaarde het Verenigd Koninkrijk de oorlog aan Duitsland, omdat het Verenigd Koninkrijk de Belgische neutraliteit bij haar onafhankelijkheid gegarandeerd had. Bespreek het krantenartikel (zie extra lesmateriaal) over het Duitse ultimatum aan België.

- Aantal elementen die Limburg aan de vooravond van de oorlog kenmerkten
 - Voor het ultimatum:
 - ontspannen sfeer en routine van het dagelijkse leven
 - steenkoolontdekking in de Limburgse mijn van Winterslag (men wilde hiervoor een vreugdefeest geven, maar door de oorlog heeft dat uiteindelijk nooit plaatsgevonden)
 - vreugde en trots omdat een Belg de Ronde van Frankrijk won.
 - Na het ultimatum:
 - meer angst en spanning: gespannen sfeer door de internationale oorlogsgebeurtenissen
 - gevolgen van die angst: voedselvoorraden aanleggen, inwisselen van geldbriefjes voor muntstukken (om mogelijk waardeverlies van geld door een oorlog tegen te gaan)
 - 31 juli 1914, algemene mobilisatie in België: er werd een staat van paraatheid afgekondigd, waardoor alle dienstplichtigen zich bij hun legereenheid moesten melden.

d) Klasgesprek

Vertel de leerlingen dat je ook wat oude affiches op zolder van je oma en opa hebt teruggevonden. Vraag wie geïnteresseerd is om de affiches te lezen en kort aan de klas wil uitleggen wat er op de affiches staat. Bespreek de inhoud van de affiches klassikaal. Enkele vragen die gesteld zouden kunnen worden, zijn:

- wat wordt er gemeld?
- wat valt er op in de berichtgeving?
- wat valt er op aan het taalgebruik?

Vergeet niet te vermelden dat affiches (die ophingen in cafés, aan kerken en het gemeentehuis), aanplakbrieven en berichtgeving via de krant destijds de meest gebruikelijke vormen van communicatie waren.

Vraag de leerlingen of de Eerste Wereldoorlog hen misschien ook aan actuele situaties doet denken. Licht enkele actuele oorlogssituaties kort toe. Maak de leerlingen duidelijk dat oorlog niet uitsluitend iets van vroeger is, dat ook vandaag de dag tal van landen en staten in oorlog verkeren.

3. Slot

a) Onderwijsleergesprek en samenvatting

Vraag de leerlingen wat ze onthouden hebben uit het briefje van Mathilde aan Isidore.

Eventueel kan er een algemeen, samenvattend filmpje over Wereldoorlog I getoond worden ter afsluiting van deze introductieles (mogelijk filmpje, zie uitbreiding).

b) Vervolg

Vertel de leerlingen dat je nog vier andere briefjes hebt gevonden, die in de nabije toekomst ook nog besproken zullen worden. Vraag hen naar wat zij denken dat Mathilde nog aan Baptist en/of Isidore zal schrijven.

Uitbreiding

Er kan een langer filmpje getoond worden, waarin de Eerste Wereldoorlog uitgebreider aan bod komt. Een voorbeeld van zo een filmpje, waarin tevens de link met de actualiteit sterker wordt aangehaald, is een filmpje “Vroeger & Zo. Een uitzichtloze oorlog” van de Nederlandse publieke omroep NTR (http://www.npo.nl/vroeger-zo/08-12-2010/TELEA_1059780).

Ook kunnen er fragmenten uit series over Wereldoorlog I getoond worden. De Nederlandse publieke omroep NTR heeft in 2014 de serie “Kleine Handen in een Grote Oorlog” gelanceerd. In deze serie, bedoeld voor jongeren van 9 tot 14 jaar, wordt het verloop van de Eerste Wereldoorlog thematisch belicht door een harmonieus samenspel van dagboekfragmenten, allerhande archiefbeelden, diverse verhaallijnen, enzovoort. Wie wil kan (stukjes uit) de 8 afleveringen van deze serie gratis bekijken via de website http://www.npo.nl/kleine-handen-in-een-grote-oorlog/06-04-2014/NPS_1241753. Een aflevering duurt ongeveer 24 minuten. Voor deze les zou de eerste aflevering, getiteld “De aanval”, erg nuttig kunnen zijn.

LES 2: DE AFKONDIGING VAN DE EERSTE WERELDOORLOG IN BELGIE EN DE GEVOLGEN IN DE PROVINCIE LIMBURG

LES 2

Algemene informatie

Doelstellingen

- De leerlingen kunnen na deze les uitleggen wanneer en waarom België betrokken werd in de Eerste Wereldoorlog.
- De leerlingen kunnen enkele belangrijke militaire gebeurtenissen aan het begin van de oorlog benoemen.
- De leerlingen kunnen de direct voelbare impact van de oorlog op het dagelijkse leven in Limburg kort omschrijven.

Vak

De afkondiging van de Eerste Wereldoorlog kan het best in de lestijd van het vak Wereldoriëntatie worden behandeld. Het specifieke thema van de brief leunt het meeste aan bij onderwerpen die in de les Wereldoriëntatie worden onderwezen.

Briefje 2

- Wie schrijft? Mathilde aan Baptist
- Datum van de brief: 4 oktober 1914
- Thema's die in de brief worden behandeld:
 - afkondiging van de oorlog en de militaire gebeurtenissen die daarop volgden: strijd om de Luikse fortengordel, de val van Antwerpen, Slag der Zilveren Helmen (Slag bij Halen), guerrillaoorlog van militair bevelhebber Deschepper in Limburg
 - directe impact van de afkondiging van de oorlog op het dagelijkse leven in Limburg: intocht van de Duitsers, wreedheden van de Duitsers (huizen platbranden, plunderen, ontoren vrouwen, moorden, ...), vlucht van burgers naar de buurlanden.
- Extra lesmaterialen:
 - affiches Rijksarchief Hasselt (nr. 4, 6 en 8): ze geven informatie over de afkondiging van de oorlog en de impact van de oorlog op het dagelijkse leven in Limburg
 - kaarten:
 - kaart van België in 1914
 - kaart van Limburg in 1914.
 - foto's:
 - Luikse fortengordel
 - kranten, aanplakbrieven, gecensureerde post
 - Slag bij Halen
 - wreedheden van de Duitsers
 - generaal Deschepper
 - vluchtelingenkamp Harderwijk met gevluchte Belgische burgers.
 - filmpjes:
 - eerste filmpje story telling-project (afkondiging van de oorlog):
 - <https://www.youtube.com/watch?v=UgoZHI-sclc>
 - tweede filmpje story telling-project (fort Loncin)
 - https://www.youtube.com/watch?v=3_e4pkJFlcc
 - derde filmpje story telling-project (wreedheden op de markt)
 - <https://www.youtube.com/watch?v=UF2QzCDNf9I>

Mogelijk lestraject

1. Introductie

Lees het tweede briefje voor. Vraag de kinderen waarover de tweede brief gaat. Kunnen de leerlingen ook de twee centrale thema's (de militaire gebeurtenissen en de impact op het dagelijkse leven) uit de brief benoemen? Laat de kinderen reageren op elkaars antwoorden.

Vraag de leerlingen hoe zij denken dat het er in oorlogssituaties aan toegaat. Hadden ze verwacht dat oorlog ook een grote impact kan hebben op hun eigen leefomgeving? Nadat de leerlingen hun eerste indrukken verwoord hebben, kan er overgeschakeld worden naar de informatie uit de brief.

2. Kern (verwerking): individuele doe-opdracht (lezen en schrijven) en klassikale opdracht (fotoquiz)

a) Omschrijving individuele opdracht

- Voorbereiding:
 - kopieer het tweede briefje verscheidene keren
 - kopieer de Belgische landkaart uit 1914 (zie extra lesmateriaal) voldoende keren
 - hang de affiches (zie extra lesmateriaal) op het schoolbord.
- Verloop:

de inhoud van het briefje wordt in eerste instantie individueel verwerkt. Daarna worden de individuele bevindingen klassikaal besproken. Geef iedere leerling een kopie van het tweede briefje en de Belgische landkaart uit 1914. Geef de leerlingen een kwartier de tijd om de juiste antwoorden bij de individuele opdracht (zie onder) te zoeken. Na een kwartier worden enkele leerlingen uitgekozen om hun bevindingen aan de klas voor te stellen. Andere leerlingen mogen aanvullen en/of verbeteren. De leerkracht verbetert, geeft bij ieder antwoord meer uitleg en bespreekt eventueel het bijhorende extra lesmateriaal (zie onder, antwoorden individuele opdracht). Laat de leerlingen ter afsluiting van de opdracht belangrijke gebeurtenissen op de tijdslijn (zie extra lesmateriaal) bijschrijven.

b) Individuele doe-opdracht (lezen en schrijven)

Vraag de leerlingen of ze op basis van het briefje en de beschikbare lesmaterialen de volgende informatie kunnen achterhalen:

- via welke plaats Duitsland België binnenviel (ongeveer)?
- op welke dag België bij de Eerste Wereldoorlog werd betrokken?
- waarom België bij de Eerste Wereldoorlog werd betrokken?

De leerlingen mogen verscheidene keren naar het schoolbord wandelen om de extra lesmaterialen te raadplegen. Laat de leerlingen hun antwoorden beknopt schetsen op hun kopie van de Belgische landkaart uit 1914 bij de plaats waar Duitsland België binnenviel.

Vraag de leerlingen daarna om op basis van de beschikbare informatie de tocht die de Duitse troepen door België aflegden aan te duiden op hun kaartje van België.

Laat ter afsluiting van deze opdracht het eerste filmpje van het story telling-project (<https://www.youtube.com/watch?v=UgoZHI-sclc>) van het Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed zien.

c) Antwoorden op individuele doe-opdracht (lezen en schrijven)

Op 4 augustus 1914 werd België bij de Eerste Wereldoorlog betrokken, doordat de Duitsers de Belgische neutraliteit schonden en de grens nabij Luik overstaken. De reden voor de Duitse inval in België gaat terug op een oudere tactiek (het Von Schlieffenplan), waarin een snelle overrompeling van Frankrijk werd uitgestippeld. Langs de grens met Duitsland, had Frankrijk tal van forten opgetrokken. Het zou voor de Duitse soldaten bijzonder zwaar en moeilijk worden om langs daar Frankrijk binnen te vallen en een overwinning in de wacht te slepen. Daarom bedacht Von Schlieffen het plan om door het neutrale België te trekken en een aanval vanuit het noorden te organiseren, een tactische en snelle weg die de Fransen totaal niet zouden verwachten.

De tocht die de Duitse troepen door België aflegden, verliep als volgt:

- 1) inval nabij Luik
- 2) van Luik naar Limburg
- 3) tocht doorheen Limburg op weg naar Antwerpen
- 4) via Antwerpen richting zee (Westhoek), waar de oorlog vastliep

Wijs de leerlingen op het gegeven dat de Duitsers de belangrijke havenstad Antwerpen in handen wilden krijgen (om de Duitse handel te kunnen waarborgen) en dat de provincie Limburg pal op de route naar deze havenstad lag. Wilden de Duitsers naar Antwerpen, dan moesten ze door provincie Limburg trekken.

Vertel de leerlingen ook dat het erg belangrijk was dat in Limburg verzet tegen de Duitsers werd geboden, opdat de rest van het Belgische leger zich kon hergroeperen en positie kon innemen.

Aan de hand van een kaart van Limburg (zie extra lesmateriaal) leg je uit dat de bezetting in Limburg van het zuiden naar het noorden liep: Noord-Limburg werd later dan Zuid-Limburg bezet door de Duitsers.

d) Klassikale opdracht (deze opdracht kan eventueel in groepjes worden uitgevoerd)

- Voorbereiding:
gebruik opnieuw de kopies van het tweede briefje en deel deze uit.
- Verloop:
de leerkracht toont enkele foto's over belangrijke oorlogsgebeurtenissen en personen aan de leerlingen (zie extra lesmateriaal). De leerlingen moeten aan de hand van de informatie uit de brief en tips van de leerkracht (die op de achterkant van de foto staan) raden wat/wie op de foto staat afgebeeld. Vertel de leerlingen dat ze via deze fotoquiz informatie krijgen over de gevolgen van de afkondiging van de oorlog en de intocht van de Duitsers in Limburg, zowel op het vlak van militaire gebeurtenissen als op het vlak van het dagelijkse leven. Indien ze een foto niet onmiddellijk herkennen, moeten ze naar relevante informatie op zoek gaan in hun briefje. De leerkracht geeft bij iedere foto telkens meer uitleg (zie onder, antwoorden fotoquiz). Laat de leerlingen ter afsluiting van de opdracht persoonlijke informatie over de personages en belangrijke gebeurtenissen uit de brief opschrijven onder de portretfoto's (zie extra lesmateriaal) en/of op de tijdslijn (zie extra lesmateriaal).

e) Klassikale kijk-, lees- en raadopdracht (fotoquiz): foto's en antwoorden

- Foto 1: Luikse fortengordel
Na de Duitse inval via Gemmenich (nabij Luik), rukken de Duitse troepen op. Een eerste grote confrontatie tussen de Duitse en Belgische troepen vond plaats bij de forten van Luik. De Duitsers hadden een snelle overwinning verwacht, maar de Belgische troepen boden heel wat verzet; de gevechten duurden uiteindelijk 10 dagen. Dit was een grote tegenvaller in de voor-

ziene strategie van de Duitse legerleiding, de Blitzkrieg, waarin een snelle doorstoot via België naar Frankrijk werd vooropgesteld.

De leerkracht kan eventueel het tweede filmpje van het story telling-project (https://www.youtube.com/watch?v=3_e4pkJFlcc) van het Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed over Fort Loncin laten zien.

- Foto 2: kranten, aanplakbrieven, gecensureerde post
Tijdens de Eerste Wereldoorlog viel de postbedeling grotendeels stil. Waar de bedeling toch nog plaatsvond, werd de post sterk gecensureerd. Communicatie moest daarom via andere media verlopen. Kranten en aanplakbrieven, informatieve posters die aan gebouwen werden geplakt, boden soelaas. Deze media werden de belangrijkste communicatiemiddelen voor burgers tijdens de Eerste Wereldoorlog.
- Foto 3: Slag bij Halen
De Slag bij Halen, ook wel de Slag der Zilveren Helmen genoemd, vond plaats op 12 augustus 1914 bij het Limburgse stadje Halen. De rivier de Gete vormde de natuurlijke verdedigingslinie van de Belgische troepen, die de Duitse opmars in België trachtten te verhinderen. Het kwam tot een hevig treffen. De Belgische soldaten behaalden uiteindelijk wel de overwinning. De Slag bij Halen wordt als een tijdelijk succes voor het Belgische leger in de Eerste Wereldoorlog gezien. Het was tevens de enige Belgische overwinning zonder hulp van geallieerden tijdens de Eerste Wereldoorlog.
- Foto 4: wreedheden van de Duitsers (plundering, brandstichting, ...)
Tijdens en na de inval van Duitsland in België begingen de Duitsers heel wat wreedheden: ze roofden huizen leeg, namen ze in beslag en/of staken ze nadien in brand; ze vermoordden verzetslieden en soms onschuldige burgers, ze onteerden vrouwen (aanranding, verkrachting, ...) enzovoort. De Duitse soldaten beargumenteerden dat ze dit deden om wraak te nemen voor zogenaamde eerdere vijandelijke acties van de burgerbevolking.

De leerkracht kan eventueel het derde filmpje van het story telling-project (<https://www.youtube.com/watch?v=UF2QzCDNf9I>) van het Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed over Duitse wreedheden op een marktplein laten zien.

- Foto 5: generaal-majoor Deschepper
Emilie Prosper Deschepper was tijdens de Eerste Wereldoorlog de militair bevelhebber van Limburg. Tot zijn pensioen was Deschepper echter de bevelhebber van het Limburgse voetregiment (het 11de linieregiment). Door het uitbreken van de oorlog werd hij uit pensioen teruggeroepen. Samen met zijn troepen trachtte Deschepper sporadisch, maar herhaaldelijk de talrijke Duitse soldaten in Limburg in hinderlagen te lokken. Deschepper en zijn troepen vielen telkens snel en onverwacht aan, om weer even snel te verdwijnen. Deze guerilla-oorlogsvoering, oorlogsvoering waarbij men plots opduikt en aanvalt, hanteerde men vooral omdat de Limburgse troepen niet opgewassen waren tegen het Duitse overwicht. Geruime tijd kon Deschepper en zijn troepen, die voornamelijk waren samengesteld uit rijkswachters, burgerwachten en vrijwilligers, standhouden. Parallel met de opmars van de Duitsers werd het hoofdkwartier van de generaal regelmatig verplaatst naar Bree, Leopoldsborg, Neerpelt, Beringen en uiteindelijk naar de Achelse Kluis. Midden oktober was zijn positie in de Achelse Kluis echter onhoudbaar geworden; op 17 oktober vluchtte hij naar het neutrale Nederland.

- Foto 6: vluchtelingenkamp Harderwijk met gevluchte Belgische burgers
Door de algemene oorlogstoestand en de wreedheden van de Duitse soldaten, sloegen honderdduizenden Belgische burgers op de vlucht naar omringende buurlanden. Velen vluchtten naar het neutrale buurland Nederland, waar ze massaal in tijdelijke kampen werden opgevangen.

3. Slot

a) Onderwijsleergesprek

Vraag de leerlingen wat ze onthouden hebben uit het tweede briefje van Mathilde aan Isidore.

b) Actualiteit

Vraag de leerlingen of ze denken dat de oorlogssituatie honderd jaar geleden te vergelijken valt met hedendaagse oorlogsgebeurtenissen? Peil naar de leerlingen hun inzichten en meningen, leg klassikaal enkele verbanden tussen oorlogsvoering vroeger en nu uit en licht indien nodig zelf enkele voorbeelden kort toe.

Mogelijke voorbeelden van actuele oorlogstoestanden: Israël-Palestina, Syrië, Oekraïne, Centraal-Afrika, etc.

Mogelijke antwoorden:

- tegenwoordig nieuwe wapentactieken: luchtaanvallen (bombardementen), meer en betere wapens, gifgas, ...
- meer communicatiemiddelen (waardoor ook veel meer kennis van de oorlogssituatie)
- nog steeds vluchtelingenkampen
- ...

Uitbreiding

Ter uitbreiding zouden er eventueel fragmenten uit de Nederlandse serie “Kleine Handen in een Grote Oorlog” getoond kunnen worden. Fragmenten uit de tweede aflevering “De vlucht” en de derde aflevering “De berg” zijn in deze les hier uiterst voor geschikt (http://www.npo.nl/kleine-handen-in-een-grote-oorlog/13-04-2014/NPS_1241755 & http://www.npo.nl/kleine-handen-in-een-grote-oorlog/20-04-2014/NPS_1241757).

LES 3: HET LEVEN VAN EEN LIMBURGSE SOLDAAT AAN HET FRONT

LES 3

Algemene informatie

Doelstellingen

- De leerlingen hebben na deze les kennis verworven over het leven van een soldaat aan het front.
- De leerlingen kunnen kort de oorlogsgebeurtenissen aan het Belgische Westfront omschrijven.
- De leerlingen kunnen de leefomstandigheden in een loopgraaf en de dagelijkse leefsituatie voor een soldaat aan het front verwoorden.

Vak

Informatie over het leven van een soldaat aan het front kan wellicht het best worden aangereikt in de lestijd van het vak Wereldoriëntatie.

Briefje 3

- Wie schrijft? Baptist aan Mathilde
- Datum van de brief: 21 april 1915
- Thema's die in de brief worden behandeld:
 - oorlogsgebeurtenissen aan het front: Tweede Slag bij Ieper, aanval met chloorgas, loopgravenoorlog
 - levensomstandigheden aan het front: smokkel van post, de barre omstandigheden in een loopgraaf
- Extra lesmaterialen:
 - krantenartikels:
 - Tweede Slag bij Ieper (22 april - 15 mei 1915)
 - Kerstbestand (Kerstmis 1914)
 - twee kaarten met aanduiding van de posities van de loopgraven
 - foto's van loopgraven: opbouw/structuur van een loopgraaf en de levensomstandigheden in een loopgraaf
 - filmpjes:
 - de Tweede Slag bij Ieper: <https://www.youtube.com/watch?v=cL7tgu5rCtY>
 - oorlogsvoering in 1915
 - <https://www.youtube.com/watch?v=52BaA9MPVaU>
 - <https://www.youtube.com/watch?v=F0BvCUMGk8w>
 - leefomstandigheden in de loopgraven
 - <https://www.youtube.com/watch?v=FvYIIuxh2kY>
 - https://www.youtube.com/watch?v=amQxXh_kw4A
 - het leven van een soldaat in de Eerste Wereldoorlog:
 - http://www.schooltv.nl/no_cache/video/crid/20101215_wo101/.

Mogelijk lestraject

1. Introductie

Vraag de leerlingen naar wat ze zich nog herinneren uit het tweede briefje dat Mathilde aan Baptist schreef. Indien nodig, haal nog even de Duitse doortocht door België aan (van Limburg, via Antwerpen naar de Westhoek). Herinner de leerlingen eraan dat Baptist ondertussen aan het Westfront, de Belgische kust, gestationeerd is.

Lees de derde brief voor. Vraag de leerlingen wat ze onthouden hebben uit de brief. Vraag hen of ze misschien zelf ook verhalen kennen over soldaten en/of de gebeurtenissen die deze soldaten meemaakten. Nadat de leerlingen hun verhaaltjes hebben verteld, kan er overgeschakeld worden naar de informatie uit de brief.

2. Kern (verwerking): klassikale luister- en kijkopdrachten

a) Omschrijving luister- en kijkopdrachten

- Voorbereiding:
 - Neem de benodigde extra lesmaterialen bij de hand
 - Laad het filmpje over de loopgraven.
- Verloop:

vertel de leerlingen dat Baptist in dit briefje over veel belangrijke oorlogselementen heeft geschreven, waarover zij d.m.v. luister- en kijkopdrachten meer informatie moeten verzamelen. Vertel telkens eerst de opdracht (zie hieronder), geef vervolgens de luister- en/of kijkoefening en laat de leerlingen daarna klassikaal antwoorden. De leerlingen mogen reageren op elkaars antwoorden, aanvullen en/of verbeteren. De leerkracht verbetert, geeft bij ieder antwoord telkens meer uitleg en bespreekt kort even het bijhorende extra lesmateriaal. Laat de leerlingen ter afsluiting van de opdracht persoonlijke informatie over de personages uit de brief opschrijven onder de portretfoto's (zie extra lesmateriaal) en laat ze belangrijke gebeurtenissen op de tijdslijn (zie extra lesmateriaal) schrijven.

b) Klassikale luister- en kijkopdrachten

- Baptist schrijft over een erg belangrijke oorlogsgebeurtenis naar Mathilde. Kunnen de leerlingen via de luisteroefening (voorlezen krantenartikel over de Tweede Slag bij Ieper) achterhalen over welke gebeurtenis het gaat en waarom deze belangrijk is? Geef na de oefening zelf een korte uitleg over de Tweede Slag bij Ieper, toon foto's over de slag (zie extra-lesmateriaal) en laat een bijhorend filmpje, <https://www.youtube.com/watch?v=cL7tgu5rCtY>, zien.
- Kunnen de leerlingen achterhalen wat er anders is aan de oorlogsvoering in 1915 in vergelijking met 1914? Laat de kaarten uit de voorgaande lessen door de leerlingen vergelijken met de kaarten over de posities van de loopgraven (zie extra lesmateriaal).
- Vraag de leerlingen om de leefomstandigheden in de loopgraven en aan het front te beschrijven. Herinner hen aan de brief van Baptist aan Mathilde en toon filmpjes over de omstandigheden aan het oorlogsfront (<https://www.youtube.com/watch?v=FvYIluxh2kY> en https://www.youtube.com/watch?v=amQxXh_kw4A).

Let op: het eerste filmpje is geen Nederlandstalig filmpje. Indien de leerkracht dat wenst, kan hij/zij tijdens de beelden meer uitleg geven. Evenwel belemmert de andere taal de essentie van de opdracht niet: een kijkoefening.

Vraag de leerlingen om extra aandacht te hebben voor de loopgraven in kwestie (grote, aantal mensen, bouw van een loopgraaf, natheid, ...). Na het filmpje kan er aan de leerlingen gevraagd worden of ze misschien ook enig idee hebben van de gevolgen die kunnen ontstaan door te leven in loopgraven (ziekten, ongedierte, ...). Toon enkele foto's over de opbouw van loopgraven (zie extra lesmateriaal).

- Baptist vermeldde in zijn briefje één opvallende, aparte gebeurtenis rondom Kerstmis tijdens de oorlog. Kunnen de leerlingen aan de hand van de luisteropdracht (voorlezen krantenartikel over het Kerstbestand) achterhalen hoe deze gebeurtenis in de volksmond wordt genoemd en wat het precies inhoudt? Wat vinden de leerlingen van dit voorval (tijdelijke vriendschap tijdens oorlog)? Toon enkele foto's van het Kerstbestand.

c) Antwoorden klassikale luister- en kijkopdrachten

- Tweede Slag om Ieper
De Duitsers probeerden tijdens deze slag een gat te slaan in de verdedigingslinie van de geallieerden. Ze openden onder meer duizenden flessen gifgas om dit te bereiken. Door de vele gewonden en gesneuvelden ontstond er inderdaad een gat in de verdedigingslinie. De Canadezen schoten de geallieerden echter te hulp, waardoor de posities toch behouden konden worden.

De Tweede Slag om Ieper is erg belangrijk omdat er voor het eerst een nieuwe, verwoestende wapentactiek werd ingezet: de gasaanval. Aan het begin van de oorlog gebruikte men chloorgas, nadien schakelde men over op mosterdgas. Chloorgas had een brandend effect op de luchtwegen. Door onwetendheid over deze tactiek en het niet verwachte gebruik van gifgas tijdens de Tweede Slag bij Ieper vielen er niet alleen ontzettend veel gewonden, maar ook veel dodelijke slachtoffers. Plassen op een zakdoek en deze tegen de mond drukken was een primitieve actie om de werking van het gas tegen te gaan. Enkele weken na de Tweede Slag bij Ieper kregen de soldaten, alsook honden en paarden, gasmaskers.

Toon foto's over de Tweede Slag om Ieper (zie extra-lesmateriaal) en toon een bijhorend filmpje (<https://www.youtube.com/watch?v=cL7tgu5rCtY>).

- Oorlogsvoering in 1915
In 1915 was er geen sprake meer van een "bewegingsoorlog", een oorlog waarbij de troepen zich continu verplaatsen (een tocht van A naar Z). In 1915 werd de Eerste Wereldoorlog getransformeerd naar een loopgravenoorlog, ook wel stellingenoorlog genoemd. Hierbij werd één positie, één stelling, gedurende lange tijd ingenomen. De troepen verplaatsen zich amper. De eerste drie minuten van een filmpje geven deze transformatie in oorlogsvoering duidelijk weer (<https://www.youtube.com/watch?v=52BaA9MPVaU>). Het tweede filmpje geeft meer uitleg over de nieuwe oorlogstactiek: de gasaanval (<https://www.youtube.com/watch?v=FOBvCUMGk8w>).
- Omstandigheden in een loopgraaf
 - Een loopgraaf is klein, koud en nat
Een loopgraaf, een uitgegraven "greppel" of gang die soldaten beschermt tegen vijandelijk vuur, is klein. De loopgraven lopen vaak in zigzag- of zaagtandpatronen en niet in lange, rechte lijnen. Op deze manier kunnen er namelijk meer soldaten in één loopgraaf gelegerd worden en kon een granaat slechts schade aanrichten tot hooguit de volgende

knik in het gangenstelsel. Ook zorgde het zigzagpatroon ervoor dat een aanvallende vijand die in de loopgraaf was, niet door de hele loopgraaf kon vuren. Veel loopgraven samen wordt een loopgravenstelsel genoemd. Een loopgraaf is koud en nat, omdat het een greppel is die in de buitenlucht in de grond is gegraven. Soldaten zijn veelal niet beschermt tegen regen en wind, tenzij ze een uitholling in de wanden van de loopgraaf graven. Als het regende, bleef het water vaak in de loopgraaf staan, waardoor de loopgraaf erg modderig werd.

Doordat de soldaten verplicht werden om dagen in de natte modder in dezelfde laarzen en sokken te lopen, kregen veel soldaten loopgraafvoeten. Voeten bleven vochtig, zwollen op en gingen infecteren. In het ergste geval werden de voeten gevoelloos en stierven ze geleidelijk af (een zwarte kleur indiceert deze afsterving). In zo een geval was amputatie de enige oplossing. Vanaf 1915 werden soldaten verplicht om voldoende schone sokken mee te nemen en werd erop toegezien dat ze niet telkens in dezelfde sokken bleven rondlopen. Dit deed het aantal gevallen van loopgravenvoeten afnemen.

Enkele foto's tonen de bouw van en de algemene leefomstandigheden in een loopgraaf (zie extra lesmateriaal).

– Ongedierte en ziekten in de loopgraven

In de loopgraven werden de soldaten geteisterd door ongedierte, onder andere door luizen, vlooiën en ratten. Vooral ratten waren een echte plaag. Ze konden bovendien erg groot worden. Zij aten onder andere aan de lichamen van de overleden soldaten die nog niet uit de loopgraaf waren opgehaald. Er heersten ook veel ziekten in de loopgraven. Naast de infectieziekte cholera (waar je diarree van krijgt), tyfus (waar je hoge koorts en diarree van krijgt), tuberculose (waar je pijn van aan de longen krijgt) en schurft (waar je huiduitslag van krijgt), kwamen met name loopgravenkoorts (koorts, pijn in de gewrichten) en shellshock (emotionele en psychische geschoktheid) voor.

Enkele foto's geven een beeld van de aanwezigheid van ongedierte en ziekten in loopgraven (zie extra lesmateriaal).

• Staking van de vijandelijkheden rondom Kerstmis – Kerstbestand:

Rondom de kerstperiode in 1914 maakten de weersomstandigheden oorlogshandelingen onmogelijk en lagen de strijdende legers, voornamelijk Duitsers en Britten, maar ook Belgen, nabij leper tegenover elkaar in loopgraven. Er ontstond een sfeer van “leven en laten leven”. Sommige soldaten vierden zelfs Kerstmis met de vijand. Gedurende een korte periode werden de vijandelijkheden gestaakt; vandaar de naam “Kerstbestand”. In deze periode waarschuwden de strijdende troepen elkaar als er een aanval kwam en ruimden ze de lijken in het niemandsland op. Deze merkwaardige situatie verschilde van plaats tot plaats: ze kon een paar uur duren, maar ook enkele dagen. De legerleiding was over deze “heuling met de vijand” absoluut niet te spreken en verbood het contact tussen de strijdende troepen. Desalniettemin bleven de troepen een tijd lang min of meer solidair met elkaar. Als er in de loopgraven bezoek kwam van de legerleiding werd de tegenstander hiervan verwittigd en werd er duchtig heen en weer geschoten, weliswaar over de hoofden heen. Er moet echter aangestipt worden dat deze Kerstbestanden niet overal plaatsvonden.

Het Kerstbestand nabij leper is grafisch vastgelegd op enkele foto's (zie extra lesmateriaal).

3. Slot

a) Onderwijsleergesprek

Vraag de leerlingen wat ze onthouden hebben uit het derde briefje van Baptist aan Mathilde over het leven van een soldaat in de Eerste Wereldoorlog.

b) Actualiteit

Vraag de leerlingen of Baptist volgens hen ook enkele gebeurtenissen omschrijft die doen denken aan gebeurtenissen in het nabije verleden (actualiteit). Help hen indien nodig. Er kan mogelijk verwezen worden naar: gasaanvallen – Syrië, deelname van kolonies aan oorlogen – Wereldoorlog II, grensblokkades – Gaza en Israël, etc.

c) Samenvatting

Eventueel kan het filmpje van Schooltv getoond worden als samenvatting van deze les (http://www.schooltv.nl/no_cache/video/crid/20101215_wo101/). Het filmpje geeft een goed beeld van het leven van een soldaat in Wereldoorlog I.

d) Vervolg

Maak de leerlingen nieuwsgierig naar het volgende briefje, door te vragen naar de “versperring” waar Baptist het op het einde van zijn briefje over heeft. Weten zij wat hij bedoelt?

Uitbreiding

De leerkracht kan deze les uitbreiden door fragmenten over soldaten(kinderen) te laten zien uit de serie “Kleine Handen in een Grote Oorlog”. Deze fragmenten kun je terugvinden in de vierde (http://www.npo.nl/kleine-handen-in-een-grote-oorlog/27-04-2014/NPS_1241759) en vijfde aflevering (http://www.npo.nl/kleine-handen-in-een-grote-oorlog/04-05-2014/NPS_1241761) van de serie.

LES 4: HET DAGELIJKSE LEVEN IN PROVINCIE LIMBURG TIJDENS DE OORLOG

LES 4

Algemene informatie

Doelstellingen

- De leerlingen kunnen na deze les het dagelijkse leven in Limburg tijdens Wereldoorlog I omschrijven: ze zijn op de hoogte van de talrijke belemmeringen die de Duitsers aan het Limburgse volk oplegden, de fysieke grensversperring die de Duitsers aanlegden en van het gegeven dat die grensversperring toneel van smokkelpraktijken was.
- De leerlingen hebben informatie verworven over hoe de Eerste Wereldoorlog de leefwereld van kinderen beïnvloedde.

Vak

De informatie die via deze brief wordt aangereikt, kan het best ingepland worden in de lestijd voor het vak Nederlands.

Briefje 1

- Wie schrijft? Mathilde aan Baptist
- Datum van de brief: 1 januari 1916
- Thema's die in de brief worden behandeld:
 - het dagelijkse leven tijdens Wereldoorlog I: de Dodendraad, voedselrantsoenen en voedselopeisingen, verordeningen en beperkingen, inkwartiering, verplichte vervoersbewijzen, smokkelpraktijken (zowel van etenswaren als van post en informatie)
 - beknopte informatie over het oorlogsverloop: mogelijke toetreding van de Amerikanen tot de Eerste Wereldoorlog, de Slag bij Passendale (Derde Slag om Ieper)
- Extra lesmaterialen:
 - affiches Rijksarchief:
 - voedselrantsoenen en smokkelpraktijken (foto briefomslag)
 - verordeningen
 - verordeningen betreffende beperking van vrijheden
 - foto's:
 - Dodendraad
 - inkwartiering
 - onderbroken schoolgang
 - krantenartikel Derde Slag om Ieper/Slag bij Passendale
 - filmpjes:
 - de elektrische grensdraad:
 - <http://www.ingebeeld.be/video/dodendraad>
 - <https://www.youtube.com/watch?v=0anPz7aSAck>
 - vijfde filmpje story telling-project:
<https://www.youtube.com/watch?v=3-xCGvJKw8Q&feature=youtu.be>
 - zesde filmpje story telling-project:
<https://www.youtube.com/watch?v=x7l0kXx8SVE&feature=youtu.be>

- smokkelpraktijken en gescheiden families:
 - vierde filmpje story telling-project (over smokkelpraktijken): <https://www.youtube.com/watch?v=9EU-KwofNmo>
 - zevende filmpje story telling-project (over gescheiden families): <https://www.youtube.com/watch?v=jpYYsb3ldUE&feature=youtu.be>
- vlucht van burgers naar het neutrale Nederland:
 - <https://www.youtube.com/watch?v=XOXwyXu4XUY>
- gedicht van Jos Hoeck

Mogelijk lestraject

1. Introductie

Vertel dat Mathilde de zender van het briefje is en Baptist de ontvanger. Lees de datum van het briefje voor. Vraag de leerlingen wat ze zich nog herinneren uit de voorgaande briefjes over het leven in Limburg voor de oorlog. Herinneren ze zich ook nog iets over de impact van de afkondiging van de oorlog op de provincie Limburg (cf. voorgaande briefjes)? Maak de leerlingen nieuwsgierig door te vragen hoe zij denken dat de situatie in Limburg er in 1916 uitzag. Nadat de leerlingen hun eerste indrukken verteld hebben, kan het vierde briefje voorgelezen worden. Nadien kan er overgeschakeld worden naar de informatie uit de brief.

2. Kern (verwerking): individuele leesopdracht en groepsgesprek

a) Omschrijving individuele leesopdracht en gesprek

- Voorbereiding:
 - kopieer het briefje voldoende keren
 - verdeel de klas in drie groepen. Geef de eerste groep leerlingen de eerste leesopdracht, de tweede groep de tweede leesopdracht, de derde groep de derde leesopdracht
 - koppel voor het groepsgesprek (zie later) alvast drie leerlingen samen, één van iedere groep.
- Verloop:

geef iedere groep zijn opdracht. Vertel de leerlingen dat ze elk 10 minuutjes krijgen om de opdracht individueel op te lossen. Nadien moeten ze hun antwoorden vertellen aan twee leerlingen uit de andere groepen (de leerlingen met wie ze gekoppeld zijn). Tot slot worden in een klassikaal gesprek de antwoorden van de verschillende koppels met elkaar vergeleken. De leerkracht verbetert, geeft bij ieder antwoord telkens meer uitleg en bespreekt kort even het bijhorende extra lesmateriaal. Laat de leerlingen ter afsluiting van de opdracht persoonlijke informatie over de personages uit de brief opschrijven onder de portretfoto's (zie bijlage) en laat ze belangrijke gebeurtenissen op de tijdslijn (zie bijlage) schrijven.

b) Leesopdrachten

- Vraag de leerlingen om aan de hand van de informatie uit de brief informatie te zoeken over hoe het dagelijkse leven in Limburg tijdens de Eerste Wereldoorlog eruitzag.
- Vraag de leerlingen om aan de hand van de informatie uit de brief te onderzoeken hoe het leven van een kind er tijdens de Eerste Wereldoorlog uitzag.
- Vraag de leerlingen om aan de hand van de informatie uit de brief te onderzoeken hoe de oorlog vorderde aan het Westfront en welke oorlogsgebeurtenissen er plaatsvonden.

c) Antwoorden leesopdracht

- Dagelijks leven in Limburg tijdens de Eerste Wereldoorlog werd gekenmerkt door:

- De Dodendraad

De Dodendraad was een draadversperring die door de Duitsers vanaf april-mei 1915 aan de grens met het neutrale Nederland werd opgetrokken. In 1916 werd het proces voltooid: aan de gehele grens met Nederland stond de Dodendraad opgesteld. De Dodendraad werd opgebouwd uit achter elkaar gespannen draden onder dodelijke elektrische spanning en had tot doel om de vluchtelingenstroom te beperken en smokkel- en spionagepraktijken tegen te houden. Door de Dodendraad werd het praktisch onmogelijk om de grens naar Nederland over te steken. Niet alleen werd je geconfronteerd met een fysieke afscheiding, ook had je veel vergunningen, goedkeuringen, vervoersbewijzen, etc. nodig om de grens te mogen oversteken. Alleen via grensposten konden vergunninghouders de grens oversteken. Veel anderen, veelal diegenen zonder vergunning, trachtten via de Dodendraad de oversteek te maken. Heel wat mensen waren echter nog niet vertrouwd met elektriciteit, een relatief nieuwe uitvinding, waardoor er heel wat dodelijke slachtoffers vielen. Hierdoor werd deze draad destijds ook wel de Dodendraad genoemd. Met dat de tijd vorderde, verbeterden ook de tactieken en omkooppraktijken om via de Draad de grens over te steken: er werden constructies van niet-geleidende materialen gemaakt om tussen de draden te spannen, draadwachters werden omgekocht om de stroom eventjes uit te zetten, enzovoort (zie extra lesmaterialen).

In de grensstreek kwam het voor dat mensen door de grensdraad fysiek werden afgescheiden van familieleden, van hun werk, van hun scholen, etc. De impact van de Dodendraad op het dagelijkse leven was in die gevallen aanzienlijk groot.

Toon relevante foto's over de Dodendraad en laat het korte, maar krachtige filmpje over de Dodendraad aan de leerlingen zien (<http://www.ingebeeld.be/video/dodendraad> of <https://www.youtube.com/watch?v=0anPz7aSAck>).

Eventueel kan de leerkracht ook het vijfde en zesde filmpje van het story telling-project over de Dodendraad laten zien (<https://www.youtube.com/watch?v=3-xCGvJKw8Q> en <https://www.youtube.com/watch?v=x7l0kXx8SVE&feature=youtu.be>)

- Voedselrantsoenen en smokkelpraktijken

De impact van de oorlog op het dagelijkse leven was erg groot, ook op economisch vlak. In het dagelijkse leven was dit erg voelbaar doordat de Duitsers voedsel opeisten en bepaalde hoeveelheden voedsel per dag (rantsoenen) oplegden. Bepaalde voedingswaren konden niet meer verkregen worden. Tevens waren de voedselprijzen erg hoog. Toon de affiches (zie extra lesmateriaal) waarop wordt bericht over de voedselsituatie in Limburg. Om aan deze barre voedselomstandigheden te ontsnappen, smokkelden grensgangers wel eens voedsel vanuit Nederland mee naar België. Dit deden ze door voedsel en drank te verstoppen in wagens, jassen, kussenslopen, kinderwagens, enzovoort. Ook de post werd vaak meegesmokkeld, aangezien de post tijdens de oorlog op aandringen van de Duitsers werd gecontroleerd, belemmerd en gecensureerd. Omdat de inhoudelijke controle van de post erg streng was, werden er na een tijdje geen namen meer in de brieven vermeld. Deze voorzorgsmaatregel moest verhinderen dat burgers en soldaten beschuldigd konden worden van spionage (zie extra lesmateriaal voor foto's).

Eventueel kan de leerkracht het vierde filmpje van het story telling-project (<https://www.youtube.com/watch?v=9EU-KwofNmo>) van het Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed over smokkel laten zien.

– Inkwartiering

Een kwartier is een tijdelijke verblijfplaats voor militairen. Tijdens de oorlog kwam het vaak voor dat soldaten verplicht werden ingekwartierd in huizen van burgers, weliswaar tegen een kleine vergoeding voor de bewoners van het huis. Desalniettemin betekende inkwartiering vaak een economische aanslag op het reeds verarmde huishouden, niet in het minst omdat ze in het levensonderhoud van de ingekwartierde soldaten moesten voorzien. Ook in Limburg werden militairen ingekwartierd.

– Verordeningen

In Duitse verordeningen werden verboden, restricties en tal van andere maatregelen opgelegd. Deze verordeningen konden zeer uitlopend zijn: gaande van de omzetting van het uur naar de Berlijnse tijd en geen cinema- en journaaluitzendingen meer, tot restricties aangaande de avondklok en het buitenspelen van kinderen. Toon enkele verordeningen ter illustratie (zie extra lesmateriaal).

• Leven van een kind tijdens de Eerste Wereldoorlog

– Gescheiden families

De kans was erg groot dat vaders, broers, nonkels, neven, etc. werden opgeroepen om het vaderland te gaan dienen. Gezinnen en families werden op die manier van elkaar gescheiden. In de meeste gevallen werden de gezinnen en de families pas na de oorlog terug herenigd. Ook door de tewerkstelling van kinderen en de vlucht van gezinsleden of complete gezinnen geraakten families gescheiden van elkaar.

Een filmpje geeft meer inzicht in de vlucht van de vele duizenden burgers naar het neutrale Nederland (<https://www.youtube.com/watch?v=X0XwyXu4XUY>).

Eventueel kan de leerkracht ook het zevende filmpje van het story telling-project (<https://www.youtube.com/watch?v=jpYYsb3ldUE&feature=youtu.be>) van het Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed over gescheiden families en gezinnen laten zien.

– Schoolgang

Kinderen tussen 6 en 12 jaar waren vanaf 1914 door wet van 19 mei schoolplichtig. Door het uitbreken van de oorlog, de vernieling en/of de bezetting van schoolgebouwen door de Duitsers konden sommige kinderen echter niet meer naar school. In andere streken kon het zijn dat kinderen les kregen in de gangen van de school. De schoolgang tijdens de oorlogstijd was met andere woorden heel onregelmatig. Doordat leerkrachten ook dienstplichtig waren, kampten sommige scholen opeens met een gebrek aan leerkrachten waardoor er geen les kon gegeven worden. Toon de foto van de vernieling van de jongensschool van Lanaken (zie extra lesmateriaal).

– Beperking van de vrijheid

Verscheidene van de talloze Duitse verordeningen hadden ook betrekking op de beleevingswereld van kinderen. Er werd bijvoorbeeld een avondklok ingesteld die ook door de kinderen nageleefd moest worden, er werd hen verboden te vliegeren of naar de cinema

te gaan, er mocht zelfs geen lawaai worden gemaakt op straat. Toon enkele voorbeelden van verordeningen die betrekking hebben op het beperken van vrijheden (zie extra lesmateriaal, affiches Rijksarchief).

- Oorlogsverloop
 - De Derde Slag om Ieper, ook wel de Slag bij Passendale genoemd
Het waren de geallieerden die de Derde Slag om Ieper op 31 juli 1917 inzetten: de Britten wilden de Duitsers de genadestoot toedienen. De Derde Slag om Ieper was een ware uitputtingsslag die tot 10 november duurde. De Britten wonnen deze veldslag en veroverden een klein stukje land, maar de verliezen waren enorm. De Britse politici walgden over het hoge slachtofferaantal en weigerden versterkingen naar het front in Vlaanderen te sturen. Hierdoor werd het Britse leger erg kwetsbaar bij het Duitse voorjaarsoffensief. In april 1918 ging alle terreinwinst weer in korte tijd verloren in de Vierde Slag om Ieper. Lees en bespreek het krantenartikel over de Derde Slag om Ieper (zie extra lesmateriaal).
 - Amerikaanse toetreding tot de oorlog?
In 1916 gonsden er geruchten over een mogelijke deelname van de Verenigde Staten aan de Eerste Wereldoorlog vanwege de duikbootoorlog die Duitsland tegen het Verenigd Koninkrijk voerde. Hierbij werden ook neutrale boten, onder andere enkelen van de Amerikanen, geraakt. De Amerikanen namen de Duitsers deze aanvallen erg kwalijk. Toch duurde het tot 1917 eer de Verenigde Staten effectief deelnamen aan de Eerste Wereldoorlog. Vertel dit laatste gegeven echter niet aan de leerlingen, houdt hen nog even in spanning.

d) Klagesprek

Koppel terug naar de antwoorden tijdens de introductie van deze les. Zijn er veel verschillen of overeenkomsten met de informatie uit het briefje? Wat hadden de leerlingen absoluut wel/niet verwacht?

Laat de leerlingen zich inbeelden dat ze een briefje mogen schrijven naar een leeftijdsgenootje dat tijdens Wereldoorlog I leefde. Wat zouden ze aan dat leeftijdsgenootje (over het hedendaagse leven) willen vertellen of wat zouden ze willen vragen?

Laat het gedichtje (zie extra lesmateriaal; dit is het gedicht van de gevluchte man uit het bovenstaande filmpje over de vluchtelingenstroom) door een leerling voorlezen. Vraag de leerlingen waarover het gedicht gaat. Sluit af door te stellen dat alle besproken elementen over het dagelijkse leven in Limburg ook in het gedicht voorkomen.

3. Slot

a) Samenvatting

Ter afsluiting van deze les en als samenvattend element, kunnen er fragmenten uit de eerste drie afleveringen van de serie “De allerlaatste getuigen” getoond worden. Deze serie vertelt namelijk het verhaal van individuen die kind waren tijdens Wereldoorlog I. De eerste aflevering heeft als centraal thema “Vaders verdwijnen” (<http://www.canvas.be/programmas/de-allerlaatste-getuigen/server1-4f4f0310%3A13bae8811da%3A-489d#panel-epi>). De tweede aflevering wordt getiteld “Op de vlucht” (<http://www.canvas.be/programmas/de-allerlaatste-getuigen/server1-4f4f0310%3A13bae8811da%3A-3f93#panel-epi>).

De derde aflevering stelt “Het verstoorde leven” centraal (<http://www.canvas.be/programmas/de-allerlaatste-getuigen/server1-4f4f0310%3A13bae8811da%3A-3694#panel-epi>).

b) Vervolg

Maak de leerlingen nieuwsgierig door te vertellen dat in de volgende les het allerlaatste gevonden briefje voorgelezen zal worden.

Uitbreiding

De leerkracht kan deze les uitbreiden door de tweede aflevering, getiteld “De vlucht”, uit de serie “Kleine Handen in een Grote Oorlog” te laten zien (http://www.npo.nl/kleine-handen-in-een-grote-oorlog/13-04-2014/NPS_1241755). Deze aflevering geeft meer informatie over het dagelijkse leven en de massale vlucht van duizenden burgers tijdens de Eerste Wereldoorlog.

LES 5: LAATSTE OORLOGSVERLOOP, DE WAPENSTILSTAND EN DE TERUGTOCHT DOOR PROVINCIE LIMBURG

Algemene informatie

Doelstellingen

- Na deze les hebben leerlingen inzichten verworven over de laatste fase van het oorlogsverloop en de massale terugtocht die na de Wapenstilstand op gang kwam.
- De leerlingen zijn zich ervan bewust dat niet de Wapenstilstand de onmiddellijke slotakte van de oorlog vormde, maar wel het Verdrag van Versailles dat in 1919 werd ondertekend.

Vak

Deze les kan zowel worden gegeven in de lestijd van het vak Wereldoriëntatie, als in de lestijd van het vak Nederlands. Enerzijds past leren over het laatste oorlogsverloop, de Wapenstilstand en de nasleep van de Eerste Wereldoorlog wellicht het best in de lestijd van het vak Wereldoriëntatie, anderzijds leunen de werkmethoden en -materialen van deze les meer aan bij het vak Nederlands.

Briefje 5

- Wie schrijft? Baptist aan Mathilde
- Datum van de brief: 23 november 1918
- Thema's die in de brief behandeld worden:
 - het laatste oorlogsverloop: de intrede van de Amerikanen in de oorlog, de Duits-Russische wapenstilstand, het Lenteoffensief, het geallieerde tegenoffensief, de Wapenstilstand
 - nieuwe technieken: mosterdgas, nieuwe wetenschappelijke en medische technieken (o.a. plastische chirurgie)
 - de terugtocht van de Duitse en de geallieerde soldaten.
- Extra lesmaterialen:
 - krantenartikelen:
 - toetreding Verenigde Staten van Amerika tot de Eerste Wereldoorlog
 - Lenteoffensief
 - geallieerd tegenoffensief
 - Wapenstilstand
 - foto's:
 - mosterdgas
 - gebruik van maskers (plastische ingreep)
 - terugtocht soldaten
 - officiële vredesverklaring: Verdrag van Versailles (1919)
 - filmpje:
 - tegenoffensief (achtste filmpje story telling-project):
 - <https://www.youtube.com/watch?v=FcGVtYCDbog&feature=youtu.be>
 - oorlogsverloop 1916-1918:
 - <https://www.youtube.com/watch?v=1jwZM5SpBPQ>

Mogelijk lestraject

1. Introductie

Vraag de leerlingen of zij weten wanneer de Eerste Wereldoorlog werd beëindigd. Lees de datum van het briefje voor. Laat de leerlingen dit briefje op de tijdslijn situeren. De leerkracht vat het oorlogsverloop dat in de vorige briefjes werd besproken kort samen. Vraag aan de leerlingen hoe zij denken dat de oorlog zal eindigen.

Vertel de leerlingen dat Provincie Limburg de briefjes van Baptist en Mathilde verfilmd heeft. Toon het laatste filmpje van het Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed (<https://www.youtube.com/watch?v=FcGVtYCDbog&feature=youtu.be>). Baptists loopgraaf wordt geraakt. Pauzeer hier het filmpje. Overleeft Baptist de inslag? Maak de leerlingen nieuwsgierig en houd hen nog een beetje in spanning. Lees dan de laatste brief voor.

Vraag de leerlingen naar wat ze onthouden hebben uit het briefje. Hadden zij deze gebeurtenissen verwacht? Laat de leerlingen reageren op elkaars indrukken. Nadien kan er overgeschakeld worden naar de informatie uit de brief.

2. Kern (verwerking): groepswerk (begrijpend lezen) en klasgesprek

a) Groepswerk

- Voorbereiding:
 - kopieer het laatste briefje voldoende keren
 - kopieer de krantenartikelen (zie extra lesmateriaal) enkele keren
 - verdeel de leerlingen in enkele groepjes.
- Verloop:

de inhoud van het briefje wordt via groepswerk klassikaal geanalyseerd. Geef ieder groepje een kopie van het briefje, het extra lesmateriaal en de onderstaande opdrachten. Geef de leerlingen eventueel ook kopieën van het bijhorende extra lesmateriaal. Geef ieder groepje twintig minuten om antwoorden te formuleren. Nadien leest elk groepje zijn antwoorden voor. Andere groepjes mogen eventueel aanvullen en/of verbeteren. De leerkracht verbetert klassikaal, geeft bij ieder antwoord telkens meer uitleg en bespreekt (beknopt) het bijhorende extra lesmateriaal (zie antwoorden groepsopdrachten). Laat de leerlingen ter afsluiting van de opdracht persoonlijke informatie over de personages uit de brief opschrijven onder de portretfoto's (zie bijlage) en laat ze belangrijke gebeurtenissen op de tijdslijn (zie bijlage) schrijven.

b) Groepswerkopdrachten

- Vraag de groepjes leerlingen om aan de hand van de informatie uit het briefje en enkele krantenartikelen (zie extra lesmateriaal) op te zoeken welke gebeurtenissen hebben plaatsgevonden in de laatste oorlogsjaren. De leerlingen moeten de gebeurtenissen in een chronologische volgorde rangschikken en ze kort bespreken.
- In de oorlog werden nieuwe technieken ontwikkeld en toegepast. Kunnen de leerlingen in het briefje twee van deze nieuwe technieken ontdekken?
- Baptist schrijft “[...] de gevolgen van een wereldoorlog zijn niet van de ene op de andere dag opgelost.” Weten de leerlingen wat Baptist met deze zin bedoelt? Vertel de leerlingen dat ze aan de hand van de informatie uit het briefje en de krantenartikelen moeten zoeken naar twee gebeurtenissen waarnaar Baptist verwijst met die zin. Indien nodig, geef de hint dat de gebeurtenissen te maken hebben met huiswaarts kerende Duitse en geallieerde soldaten en een officiële vredesverklaring.

c) Antwoorden groepswerkopdrachten

- Oorlogsgebeurtenissen

- Deelname van de Verenigde Staten van Amerika (USA),aan de Eerste Wereldoorlog

Op 6 april 1917 trad de VS toe tot de Eerste Wereldoorlog. Ze schaarden zich aan de zijde van de geallieerden. De reden voor de Amerikaanse toetreding was de toenadering van Duitsland tot de grootmachten Japan en Mexico, alsook de nog steeds voortdurende Brits-Duitse duikbootoorlog waarbij verscheidene neutrale (Amerikaanse) boten werden geraakt. Het nieuws over de Amerikaanse oorlogsdeelname, net als de aanwezigheid van Amerikaanse soldaten aan het front, versterkte het gemoed van de geallieerde soldaten. De Amerikaanse troepen werden een onbreekbare muur van verzet en weerstand genoemd, omdat ze nog zo krachtig en fris waren (in tegenstelling tot de meeste soldaten aan het front). Het krantenartikel (zie extra lesmateriaal) verklaart de deelname van de Verenigde Staten van Amerika aan de Eerste Wereldoorlog.

- Duits-Russische wapenstilstand

In december 1917 sloten Duitsland en Rusland achtereenvolgens een Wapenstilstand en een Vrede (de Vrede van Brest-Litovsk) met elkaar. De Russische Oktoberrevolutie was hier de hoofdoorzaak van. Door de Duits-Russische vrede viel de Triple Entente (het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Rusland) uit elkaar. Het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk zetten hun samenwerking wel verder. Door de Vrede van Brest-Litovsk hoefde Duitsland geen tweefrontenoorlog meer te voeren; Duitsland kon de troepen die oostelijk gestationeerd waren nu inzetten aan het westelijk front.

- Lenteoffensief van de Duitsers

Na het einde van de tweefrontenoorlog plande Duitsland in het voorjaar van 1918 een agressieve aanval aan het Westfront om een doorbraak in de linies te veroorzaken. Deze aanval wordt ook wel het Lenteoffensief genoemd. Het Lenteoffensief bestond uit een combinatie van herhaaldelijke bombardementen en destructieve aanvallen. Aanvankelijk boekten de Duitsers veel successen: er werd terrein gewonnen en de loopgraaflijnen werden op enkele plaatsen doorbroken. Het succes hield echter niet stand, omdat de troepen uitgeput waren (in tegenstelling tot de fitte Amerikanen) en omdat de geallieerden reageerden met een sterk tegenoffensief. In het krantenartikel (zie extra lesmateriaal) wordt het Lenteoffensief besproken.

- Geallieerd tegenoffensief

De geallieerden reageerden in het najaar van 1918 met een krachtig en destructief tegenoffensief. Aanvankelijk vielen de Fransen aan, daarna ook de Britten. Ze werden allen gesterkt door de Amerikanen. Door nieuwe gevechtstactieken van de geallieerden ging de door de Duitsers geboekte terreinwinst verloren. Op 8 augustus 1918 lanceerden de geallieerden een massale aanval, waarbij honderden tanks werden ingezet. Nadien kwamen er geen Duitse aanvallen meer. Het tegenoffensief had een grote weerslag op de moreel van de Duitse soldaten. Er wordt gesteld dat het succesvolle geallieerde tegenoffensief één van de factoren was (samen met de VS als nieuwe bondgenoot en de economische blokkade) die de Wapenstilstand heeft bevorderd. In het krantenartikel (zie extra lesmateriaal) wordt er verslag gegeven van het geallieerde tegenoffensief.

Wijs de leerlingen erop dat de aanval en tegenaanval die ze in het laatste filmpje van het story telling-project zagen in deze context van het Lenteoffensief en Tegenoffensief geplaatst moet worden.

- Wapenstilstand

De strijdende troepen sloten op 11 november 1918 een Wapenstilstand. Hoewel de Duitse capitulatie omstreeks 5 uur 's nachts al werd ondertekend, ging de Wapenstilstand pas in om 11 uur in de ochtend. In de tussentijd vielen aan beide kanten nog veel slachtoffers. De Wapenstilstand betekende echter geen vrede, maar een algemene staakt-het-vuren. De vrede werd pas in 1919 ondertekend, met het Verdrag van Versailles. Het krantenartikel geeft meer uitleg over de Wapenstilstand.

De leerkracht kan eventueel een samenvattend filmpje tonen over het oorlogsverloop tussen 1916-1918 (<https://www.youtube.com/watch?v=1jwZM5SpBPQ>). In het filmpje worden de bovenstaande elementen allemaal aangehaald.

- Nieuwe oorlogstechnieken

- Mosterdgas

Mosterdgas was, net zoals chloorgas, een gifgas dat tijdens de Eerste Wereldoorlog werd gebruikt om soldatenslachtoffers te maken. Mosterdgas werd ongeveer vanaf de tweede helft van de oorlog gebruikt, ervoor gebruikte men chloorgas. Wanneer men in aanraking komt met mosterdgas, via de huid of via inademing, werkt het gas sterk prikkelend en blaartrekkend. Ook op longen en ogen kan mosterdgas een verwoestend effect hebben. In sommige gevallen kan het zelfs blindheid en doofheid veroorzaken. In tegenstelling tot chloorgas is het effect niet zo zeer een dodelijke werking, als wel het uitschakelen van tegenstanders. Toon enkele foto's van de effecten van mosterdgas (zie extra lesmateriaal).

- Medische wetenschap, o.a. plastische chirurgie

Het geweld van de oorlog richtte in verscheidene gevallen aanzienlijke schade aan het lichaam en het aangezicht van soldaten en burgers aan. Wetenschappers, dokters en medici zochten naar oplossingen om het fysieke leed te verminderen. Aangezien nieuwe uitdagingen nieuwe oplossingen vereisten, groeiden de inzichten en kennis aanzienlijk in de oorlogstijd. Zo ontwikkelde men bijvoorbeeld plastische ingrepen om de zichtbaarheid van talrijke littekens, inkepingen, etc. te verminderen. De foto's (zie extra lesmateriaal) tonen één van de ontwikkelde technieken om het aangezicht van een gewonde soldaat te herstellen, namelijk d.m.v. het gebruik van maskers.

- Einde van de oorlog niet van de ene op de andere dag gedaan

Na de Wapenstilstand kwam een grote terugtocht van de soldaten op gang. Ook werden de internationale besprekingen betreffende de afhandeling van de oorlog gestart. Een officiële vredesverklaring die het einde van de Eerste Wereldoorlog inluidde, werd pas in ondertekend.

- Terugtocht

Na de afkondiging van de Wapenstilstand werden de Duitse soldaten verplicht om de bezette gebieden binnen 14 dagen te verlaten. Er ontstond een massale terugtocht van Duitse soldaten, die veelal door Belgisch grondgebied liep. Ook de geallieerde soldaten vertrokken kort na de Wapenstilstand huiswaarts. De terugtocht verliep niet altijd voorspoedig: mensen koesterden haat- en wraakgevoelens jegens de Duitse troepen die voorheen bloed en vernieling zaaiden.

- Het Verdrag van Versailles

Het Verdrag van Versailles, ook wel het Vredesverdrag van Versailles genoemd, werd in

1919 door Duitsland en de overwinnaars van Duitsland ondertekend. In het Verdrag werden internationale afspraken omtrent oorlogsvoering vastgelegd, alsook dat er sancties en schulden aan Duitsland werden opgelegd. Er werd onder andere gesteld dat Duitsland grote herstelbetalingen moest betalen, grondgebied moest afstaan en algemeen moest ontwapenen. Aan België moest Duitsland Eupen en Malmedy afstaan, alsook de kolonie Rwanda-Urundi. In Duitsland werd het Verdrag van Versailles als een grote vernedering ontvangen. Toon de foto van het Verdrag van Versailles (zie extra lesmateriaal).

d) Klasgesprek

Vraag de leerlingen naar hun indrukken over de Eerste Wereldoorlog. Wat zullen ze niet snel vergeten? Wat vinden ze in het oorlogsverhaal erg belangrijk? Hoe zullen de leerlingen het verhaal over het leven in Limburg tijdens de Eerste Wereldoorlog onthouden? Vertel nadien dat de leerlingen hun eigen inzichten en meningen over de Eerste Wereldoorlog kunnen uiten via de reflectieve-creatieve opdracht. Leg de opdracht en het doel van de opdracht uit (zie extra document).

Vraag de leerlingen of ze elementen uit de afgelopen lessen kunnen koppelen aan actuele gebeurtenissen in de wereld. Laat de kinderen vrijuit praten en elkaar aanvullen/verbeteren.

3. Slot

Zal Baptist goed thuis komen? Vraag de leerlingen naar hun indrukken. Laat het filmpje vanuit de introductie verder spelen. De leerlingen zullen zelf kunnen aanschouwen dat Baptist terug huiswaarts is gekeerd.

Uitbreiding

De leerkracht kan het laatste filmpje "De straf" van de serie "Kleine Handen in een Grote Oorlog" laten zien. Dit geeft de barre afloop van de Eerste Wereldoorlog weer (http://www.npo.nl/kleine-handen-in-een-grote-oorlog/25-05-2014/NPS_1241767).

CREATIEVE OPDRACHT

1. Omschrijving van de opdracht

De leerlingen hebben via dit lespakket heel wat kennis en inzicht verworven over de gebeurtenissen en de levensomstandigheden in de provincie Limburg tijdens de Eerste Wereldoorlog. Maar wat gebeurde er tijdens de oorlog in hun eigen gemeente? Laat de leerlingen via deze creatieve opdracht hun gemeentelijke oorlogsverhalen op een verkennende, reflectieve manier ontdekken.

De leerkracht kiest (of laat de leerlingen) één of meer taken uit het onderstaande lijstje kiezen die de leerlingen moeten vervullen. Geef iedere leerling een A3-blad. Vertel de leerlingen dat ze de opdracht moeten uitvoeren en dat ze het resultaat op een creatieve manier op het blad moeten weergeven. De informatie dienen ze thuis op te zoeken. De leerlingen kiezen zelf of ze de resultaten neerschrijven, opplakken, tekenen, enzovoort. De leerlingen moeten de rest van het blad opvullen met de voor hen belangrijkste elementen uit het lokale, provinciale en/of nationale oorlogsverhaal.

Enkele reflectieve vragen die de leerkracht als voorbeeld kan stellen of meegeven:

- welke elementen uit de lokale, provinciale of nationale oorlogsverhalen hebben jou het meest getroffen?
- welke gebeurtenissen zal je niet gauw vergeten?
- waar denk je nu aan als je het woord 'Eerste Wereldoorlog' hoort?
- ...

De bedoeling is dat het blad de allure krijgt van een persoonlijke reflectieposter over de Eerste Wereldoorlog, waarbij de lokale oorlogsgebeurtenissen gekaderd worden tegen de achtergrond van het provinciale en/of nationale oorlogsverhaal. De leerkracht kiest zelf of hij/zij deze poster al dan niet beoordeelt met een cijfer.

2. Mogelijke taken

Let op: niet alle opgesomde taken zijn in iedere gemeente uitvoerbaar. Sommige gemeenten hebben de oorlog namelijk in mindere of meerdere mate meegemaakt. Raadpleeg de lijst met gemeentelijk informatie (zie bijlage) om te weten wat er over jouw gemeente tijdens de Eerste Wereldoorlog bekend is. Er kunnen ook altijd enkele leden van de erfgoedcel en de lokale heemkring geraadpleegd worden, zij helpen de leerlingen met plezier!

De leerkracht kan de leerlingen vragen om:

- een gemeentelijk oorlogsverhaal (over een gebeurtenis, een persoon, etc.) te achterhalen en kort te omschrijven
- één/meerdere oorlogsmonumenten in de gemeente te fotograferen
- straatnamen in de gemeente te zoeken die iets te maken hebben met Wereldoorlog I; de link met Wereldoorlog I moet verklaard worden
- foto's te zoeken van hun gemeente tijdens de Eerste Wereldoorlog; wat er op de foto te zien is, moet verklaard worden
- de namen van enkele gesneuvelde soldaten uit de gemeente op te zoeken en kort de gekende informatie over die soldaat te schetsen
- ...

Vertel de leerlingen dat ze informatie kunnen vinden op informatieve websites zoals Limburg 1914-1918 en Europeana, door de lokale bibliotheek en heemkring te bezoeken, door oudere dorpsbewoners en familieleden te vragen wat zij zich nog herinneren over de oorlogstijd, te zoeken in het Guldenboek der Vuurkaart, enzovoort. De bronnen- en literatuurlijst kan eventueel ook aan de leerlingen ter beschikking gesteld worden.

EDUCATIEF GANZENBORDSPEL

1. Korte spelbeschrijving

Het educatieve ganzenbordspel over Wereldoorlog I heeft tot doel om de leerlingen op een spelende, amusante manier kennis bij te brengen over de nationale, Belgische oorlogsgebeurtenissen (in internationale context). De leerlingen maken een tocht door de oorlogsjaren die België heeft meegemaakt: het vakje “4 augustus 1914” is de beginpositie, vanwaar de leerlingen de oorlogsjaren doorkruisen, om dan te eindigen in het vakje “Wapenstilstand, 11 november 1918”. Gedurende het spel worden meermaals vragen over de Belgische oorlogsgebeurtenissen opgeworpen, die – indien ze juist beantwoord worden – de leerlingen enkele posities in het spel vooruit helpen. Het merendeel van de vragen kunnen de leerlingen beantwoorden op basis van verworven kennis via dit lespakket, andere informatie is nieuw. Het is daarom aangeraden om dit spel in combinatie met het lespakket en aan het einde van de lessenreeks te spelen. Het doel is om als eerste de tocht door de Belgische oorlogsjaren te doorlopen: wie als eerste eindigt in het vakje “Wapenstilstand, 11 november 1918” wint het spel.

2. Spelregels

De spelers starten het spel op “4 augustus 1914”, de dag dat de Eerste Wereldoorlog begon. Ze gooien om beurt met de dobbelsteen. Wie hierbij het hoogste aantal ogen gooit, mag als eerste

met het spel beginnen. Vervolgens gooien alle spelers om de beurt met de dobbelsteen. De spelers mogen hun pion evenveel vakjes vooruit zetten als ze ogen hebben gegooid.

› Indien een speler met zijn pion op een bruin vakje terechtkomt, moet hij een “vraagkaart” nemen. Op de voorzijde van de kaart staat een vraag die de speler moet beantwoorden. Bij een goed antwoord (zie achterzijde van de kaart) mag de speler nog een keer gooien, bij een foutief antwoord behoudt de speler dezelfde positie.

› Indien een speler met zijn pion op een oranje vakje terechtkomt, moet hij een “actiekaart” nemen. Op de voorzijde van de kaart leest de speler wat hij moet doen. Op de achterzijde van de kaart staat een korte uitleg.

3. Aantal deelnemers

Het is opportuun om het spel met een beperkt aantal deelnemers te spelen (max. 6 spelers), om een frequente herhaling van de spelkaarten te vermijden. Je kunt het spel ook klassikaal spelen. Het is dan aangeraden om de klas in een aantal groepjes te verdelen en de leerlingen per groep te laten deelnemen aan het spel. Eventueel kan er een beurtrol in een groepje worden ingevoerd, zodat iedere speler van een groep aan de beurt komt.

BRONNEN- EN LITERATUURLIJST

Tijdens de ontwikkeling van dit lespakket werd voor informatie en illustratief lesmateriaal meermaals een beroep gedaan op onderstaande academische literatuur, informatieve websites en jeugdboeken. Deze referenties kunnen tevens als inspiratie dienen voor de leerkracht indien hij/zij meer informatie over Wereldoorlog I wenst te verkrijgen.

Academische literatuur

- BARTON, P., De slagvelden van Wereldoorlog I. Van de eerste Slag om Ieper tot Passendale, Tielt, 2005.
- CLAES, S. en BOUVE, D., Limburg 1914-1918: Kleine Verhalen in een Grote Oorlog. Inspiratiegids, Hasselt, 2012.
- DEBEER, B. en SLOS, S., Onder ogen zien. Gids naar de slagvelden van Wereldoorlog I, Gent, 2013.
- DELBECKE, J., Kinderen in de Eerste Wereldoorlog, Tielt, 2000.
- DE GEEST, Brave Little Belgium: 13 verhalen over België in de Eerste Wereldoorlog, Antwerpen, 2013.
- DE SCHAEPDRIJVER, S., De Grote Oorlog. Het Koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog, Antwerpen en Amsterdam, 2013.
- DE SCHAEPDRIJVER, S., Wereldoorlog I. De Essentie, Antwerpen, 2010.
- DE VOS, L., '14-'18. Oorlog in België, Leuven, 2003.
- KEEGAN, J., The First World War, New York, 1999.
- NATH, G., Brood willen we hebben! Honger, sociale politiek en protest in België tijdens de Eerste Wereldoorlog, Antwerpen, 2013.
- NATH, G. en VAN ALSTEIN, M., '14-'18 van dichtbij. Inspiratiegids voor lokale projecten over de Grote Oorlog, Leuven, 2012.
- NEIRINCKX, P. en ROMBOUT, N., Limburg 1914-1918: Kleine Verhalen in een Grote Oorlog. Bronnengids, Duffel, 2013.
- MERTENS, K., Limburg in de Eerste Wereldoorlog. De oorlogsdagboeken van Nicolaas Theelen, Balen, 2011.
- ROUHA, X., INDEKEU, B. en VANNESTE, A., De "Guerilla-oorlog" van Generaal Deschepper (herfst 1914), Erpe, 2008.
- SERRIEN, P., Oorlogsdagen: overleven in bezet Vlaanderen 1914-1918, Antwerpen, 2013.
- SPAEY, J. en HAUBEN, A., Ten Oorlog - Een reis langs het front van WO I, Antwerpen, 2013.
- TUCHMAN, B., De kanonnen van augustus: de eerste oorlogsmaand van 1914, Amsterdam, 2006.
- VANDEWEYER, L., De Eerste Wereldoorlog. Koning Albert en zijn soldaten, Antwerpen, 2005.
- VANOUTRIVE, P., De allerlaatste getuigen van WO I, Warnsveld, 2011.
- VANNESTE, A., Kroniek van een dorp in oorlog: Neerpelt 1914-1918. Het dagelijkse leven, de spionage en de elektrische draadversperring aan de Belgisch-Nederlandse grens, Antwerpen, 1998.
- VANNESTE, A., "Het eerste 'IJzeren gordijn'?" De elektrische draadversperring aan de Belgisch-Nederlandse grens tijdens de Eerste Wereldoorlog", in Het Tijdschrift van Dexia Bank, 54 (2000) 4, p. 39-82.
- VERHELST, K., De Eerste Wereldoorlog in Limburg: verslagen, Hasselt, 1997.
- VERLEYEN, M. en DE MEYER, M., Augustus 1914: België op de vlucht, Antwerpen, 2013.
- VERREYDT, D., Niet welkom, Hasselt en Amsterdam, 2013.

Informatieve websites

- www.14-18.bruxelles.be/ - Website over bezet Brussel.
- www.ablhistoryforum.be/ - Informatie over het Belgische leger, zijn geschiedenis, uniformen, uitrusting, bewapening en zoveel meer.
- www.be14-18.be - Federale website n.a.v de herdenking van WO I met nationale activiteiten, links, tips, ...
- www.deoorlogskranten.be/ - Oorspronkelijke dagbladen uit de Grote Oorlog worden via Oorlogskranten gedurende één jaar opnieuw aan de maatschappij aangeboden. Het geheel aan kranten zal uiteindelijk de volledige vier oorlogsjaren omvatten. Samen geven ze een uniek beeld van de oorlog. Er kunnen daarnaast artikels gelezen worden van hedendaagse specialisten die de achtergrond en de gevolgen van de oorlog duiden.
- www.erfgoedplus.be - Erfgoedplus.be is een (zoek)website voor cultureel erfgoed in Limburg en Vlaams-Brabant.
- www.europeana1914-1918.eu/nl - Europeana 1914-1918 verzamelt verhalen uit heel Europa.
- www.forumeerstewereldoorlog.be/ - Een forum waarin verschillende aspecten van de Eerste Wereldoorlog besproken worden.
- kranten.kb.nl - Overzicht van verslaggeving over WO I vanuit een Nederlandse (neutrale?) invalshoek.
- www.limburg1914-1918.be - website van het provinciale project "Limburg 1914-1918, Kleine verhalen in een Grote Oorlog".
- www.noordlimburg1914-1918.be/ - projectwebsite over WO I in Noord-Limburg met tal van thematische activiteiten gespreid over 5 jaar.
- www.slagderzilverenhelmen.be/ - Museum met aandacht voor de "Slag der Zilveren Helmen" (Halen, 12/08/1914).
- www.ssew.nl/ - stichting studiecetrum Eerste Wereldoorlog in Nederland.
- www.tenboome.webruimtehosting.net/guldenboek/Guldenboekprojecttotaal/ - uitleg over het Guldenboek der Vuurkaart en index van de houders van een vuurkaart.
- www.vlaanderen.be/int/100-jaar-groote-oorlog-2014-18 - Overkoepelende website van het Departement Internationaal Vlaanderen.
- www.warveterans.be/welcome - Instituut voor Veteranen. Nationaal Instituut voor Oorlogsinvaliden, Oud-strijders en Oorlogsslachtoffers.
- wereldoorlog1418.nl/ - website met algemene informatie over Wereldoorlog I en de beleving ervan in Nederland.
- www.wo1.be/ned/mainnav.html - website voor iedereen die wil kennismaken met het oorlogserfgoed in de Westhoek.

(Jeugd)leesboeken

- BERNARD, B., Een geschiedenis van België voor nieuwsgierige kinderen (en hun ouders), Amsterdam, 2012.
- BIEGEL, P., De karabijn. Over een kleine jongen in de oorlog, Haarlem, 1995.
- BRIJS, S., Post voor mevrouw Bromley, Hoofddorp, 2012.
- CHIELENS, W., De kijkkast van Kobe: een blik op de Eerste Wereldoorlog, Amsterdam, 2006.
- CHIELENS, W., Het droommuseum van Dre: een tocht door de Eerste Wereldoorlog, Lichtervelde, 2005.
- DAVIDE, C., De vijand, Leuven, 2012.
- DIERICKX, K., De grote verliezer, Sint-Niklaas, 2013.
- HERTMANS, S., Oorlog en terpentijn, Amsterdam, 2013.
- LAGROU, P., Milans Groote Oorlog, Amsterdam, 2013.
- MORPURGO, M., Warhorse, Mechelen, 2011.
- MORTIER, E., Godenslaap, Amsterdam, 2008.
- PULLENS, E., Waar ik woon, is het oorlog: verhalen over kinderen in oorlogsgebieden, Alkmaar, 2010.
- REMARQUE, E.M., Van het westelijk front geen nieuws, Utrecht, 2004.
- SAMSON, M., Haal de oorlog uit het kind, Hasselt en Amsterdam, 2009.
- SAX, A., Het meisje en de soldaat, Wielsbeke, 2013.
- SINAEVE, W., Kind van de Westhoek, Wielsbeke, 2012.
- STREUVELS, S., In oorlogstijd. Het volledige dagboek van de eerste wereldoorlog, Brugge, 1979.
- TIJSINGER, E., De verdwenen bedelarmband, Maassluis, 2011.
- VAN ISTENDAEL, G. en BARNARD B., Een geschiedenis van België voor nieuwsgierige kinderen (en hun ouders), Amersfoort, 2012.
- VAN LEEUWEN, Toen mijn vader een struik werd, Amsterdam, 2010.
- VANDAMME, P., Vriend over Vijand, Tielt, 2013.
- VANDEN HEEDE, S., Donderkop, Tielt, 2004.

Foto's

- Collectie De Kluizenaar
- Collectie Geheugen van Nederland
- Collectie I-bookplatform.nl
- Collectie Jean Maenen
- Collectie Museum Slag der Zilveren Helmen
- Collectie PCCE
- Collectie Provinciale Bibliotheek Limburg - Limburgensia - De Bode van Limburg
- Collectie Wielinga
- Collectie Willy Ilsbroekx
- De Legerbode
- De Oorlogskranten
- Geschied- en Heemkundige Kring "De Goede Stede Hamont"
- Heemkundige Kring Lummen
- Het Vaderland
- Rijksarchief Hasselt
- Stichting Spaarnestad Photo
- Wikipedia

OVERZICHT EXTRA LESMATERIALEN

BRIEF	ONDERWERP	EXTRA LESMATERIAAL
Algemeen	Oorlogsverloop Personages	Tijdslijn Foto van Baptist, Mathilde en Isidore met schrijflijntjes onder elke foto
1. De vooravond van WO I	Kaart Europa Vooravond van de oorlog Machtsspel van de grootmachten en de allianties Aanslag in Sarajevo Oorlogsverklaring Oostenrijk-Hongarije aan Servië Duitse ultimatum aan België Korte schets van de oorlog	Kaart Affiches Rijksarchief Hasselt Cartoons Foto Dagboekfragment Nicolaas Theelen Krantenartikel Filmpje
2. De afkondiging van WO I in België en de gevolgen in de provincie Limburg	Afkondiging van de oorlog (in België en in de provincie Limburg) België en Limburg in 1914 Luikse fortengordel Samengestelde foto van kranten, aanplakbrieven, gecensureerde post Samengestelde foto van wreedheden van de Duitsers (plundering, brandstichting, ...) Deschepper Vlucht van burgers	Affiches Rijksarchief Hasselt Kaarten Foto Foto Foto Foto Foto van gevluchte foto's in kamp Harderwijk
3. Het leven van een Limburgse soldaat aan het front	Tweede Slag bij Ieper Oorlogsvoering in 1915 Positie en structuur van de loopgraven Kerstbestand Het leven van een soldaat in de Eerste Wereldoorlog	Krantenartikel + filmpje Filmpjes Kaart + foto's + filmpje Krantenartikel Filmpje

BRIEF	ONDERWERP	EXTRA LESMATERIAAL
4. Het dagelijkse leven tijdens de oorlog	De Dodendraad Voedselrantsoenen en smokkelpraktijken Inkwartiering Verordeningen Gescheiden families Schoolgang Beperking van de vrijheid Derde Slag om Ieper Samenvatting door Jos Hoeck	Foto's + filmpje Affiches Rijksarchief + foto's Foto Affiches van het Rijksarchief Filmpje Foto Affiche Rijksarchief Krantenartikel Gedicht
5. Het laatste oorlogsverloop	Amerikaanse oorlogsdeelname Lenteoffensief Geallieerd tegenoffensief Wapenstilstand Samenvatting oorlogsvoering 1916-1918 Mosterdgas Vooruitgang in wetenschap: plastisch-chirurgische technieken Verdrag van Versailles	Krantenartikel Krantenartikel Krantenartikel Krantenartikel Filmpje Foto's Foto's Foto's
Algemeen (ter afsluiting)	Limburg in Wereldoorlog I	Complete film van het story telling-project van het Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed via http://www.limburg1914-1918.be

BIJLAGEN

Hasselt, 3 augustus 1914

Mijn liefste broertje

Waarom hoor ik niets meer van je? Heb je mijn vorige brief niet gehad? Een paar dagen geleden ging alles zo fijn zijn gangetje, maar nu staat ons stadje in rep en roer. Mijn baas, notaris Dreesen was helemaal buiten zichzelf vanochtend. Hij was doodsbang dat de Duitsers ons land zouden binnenvallen. Ik was zo dom om te zeggen dat we toch neutraal waren, maar hij keek me aan alsof ik een misdrijf had gepleegd. Hij raasde uitzinnig verder over de extreme nationalist die de toekomstige koning en koningin van Oostenrijk-Hongarije eind juni in Sarajevo had doodgeschoten omdat het prinsenvaar droomde van een groter Oostenrijks-Hongaars rijk. Ik was helemaal de kluts kwijt door die uitval van meneer Dreesen en wilde liefst verder gaan met mijn werk, maar de notaris wist van geen ophouden. Blijkbaar was die moord het begin van de oorlog, want een maand later verklaarde Oostenrijk-Hongarije de oorlog aan Servië, waardoor een soort van kettingreactie ontstond. De Russen zijn de bondgenoten van de Serviërs en de Duitsers zijn de bondgenoten van de Oostenrijkers. En nu staan de Duitsers aan onze grens om Frankrijk aan te vallen. Zo opgewonden had ik meneer Dreesen nog nooit meegemaakt. Hij trok verwoed aan zijn sigaar en de as viel zomaar over zijn kostuum. Ik durfde al niet meer te zeggen dat we neutraal zijn en dat de koning geweigerd heeft om de Duitse legers door te laten. Zeg het me Isidore. Dat kan toch zomaar niet. Of wel?

Toen hij was uitgeraasd, gaf hij me het grootste biljet uit zijn portefeuille en stuurde me naar de winkel. Ik moest wat inkopen doen en ervoor zorgen dat ik in munten werd terugbetaald. Maar in de winkel was het zo druk. Wel vijf keer heeft de notaris me naar de winkel gestuurd, telkens met een groot biljet. De laatste keer ging ik naar de bakker. Die was zo boos dat ik met zo'n groot biljet wilde betalen en hij zijn hele geldschuif moest leegmaken om me terug te betalen. Ik was bekaf van de vele keren dat ik met de fiets over de kasseien heb moeten rijden.

Het ergste van al, Isidore: enkele dagen geleden moest mijn lieve Baptist zich aanmelden bij zijn eenheid. Hij wilde me geruststellen door te zeggen dat de mobilisatie maar een voorzorgsmaatregel is en dat hij gauw weer terug zal zijn. Ik hoop het met heel mijn hart. Hij was nog zo blij dat Philippe Thys de ronde van Frankrijk had gewonnen en hoopte op een mooie toekomst voor ons nu de eerste steenkoollagen in Winterslag zijn ontdekt. Ik ben stiekem opgelucht Isidore dat je niet in dienst mag vanwege je zwakke gezondheid en dat je gewoon naar school kan blijven gaan, anders zou ik ook jou moeten missen. Maar ondanks alle angst en drukte blijf ik hopen. De ellende van een oorlog zal ons gespaard blijven, niet Isidore? De koning heeft het toch gezegd? Schrijf me gauw, in ben benieuwd om te horen hoe het met je gaat.

Liefs

Je zusje, Mathilde

Hasselt, 12 oktober 1914

Liefste Baptist

Twee vreselijke maanden zijn voorbijgegaan. Twee maanden oorlog. Ik herinner me nog goed die waanzinnige 4de augustus, het begin van de gruwel en de voortdurende angst. De Duitsers vielen ons land binnen. Het besef dat je daar in de Luikse forten het geweld van de vijand moest doorstaan, was nauwelijks te verdragen. Hoe bang, maar ook trots was ik toen ik de berichten over jullie dappere tiendaagse verdediging van de Luikse forten hoorde. De gevechten moeten verschrikkelijk geweest zijn. Ik kan me niet voorstellen hoe vreselijk dat voor je geweest moet zijn. Wat dapper van jullie om dat trotse Duitse leger daar op te houden!

Vertel me Baptist, hoe gaat het met je? Ondanks al mijn brieven heb ik nog geen antwoord van je gekregen. Komen mijn brieven wel aan? Iedere dag hoop ik om iets van jou of je 11de regiment te vernemen. Ik hou de krantenberichten en de aanplakbrieven goed in het oog, maar het laatste wat ik heb gehoord was dat jullie regiment via Antwerpen richting zee was getrokken. Ik kan niet geloven dat Antwerpen enkele dagen geleden verwoest werd, onze fiere, beroemde havenstad. Hier in Limburg weten we helemaal niet meer waar we aan toe zijn. Limburgse soldaten leveren onder leiding van generaal Deschepper nog altijd slag, maar naar het schijnt moeten ze voortdurend hun positie veranderen en vanuit die geheime locaties hun verzetsacties opzetten. De geruchtenmolen draait op volle toeren, iedereen vraagt zich af hoe lang de generaal het nog zal volhouden.

Dat was wel even anders op 12 augustus. Notaris Dreesen had me naar Herk-de-Stad gestuurd, naar een boer om wat extra voorraad in te slaan. Op mijn weg passeerde ik heel wat Duitse soldaten. Ik was zo bang! Maar ze zeiden en deden niets, alsof ze net iets onthutsend hadden meegemaakt. Achteraf hoorde ik het verhaal van de grote slag die diezelfde dag had plaatsgevonden. In Halen werd het Duitse leger in de pan gehakt. De trotse soldaten moesten zich terugtrekken, ontredderd, gewond. We dachten haast dat de oorlog was gewonnen, maar nu zijn de Duitsers hier nog steeds de baas en begaan de vreselijkste wandaden, ze plunderen en ze onteren vrouwen, steken huizen in brand, vernietigen telefoonlijnen, ze executeren burgers zonder de minste vorm van proces en sturen onze mannen naar werkkampen in Duitsland. Mensen van over heel België proberen naar Nederland te vluchten. Ik heb het zelf ook al overwogen, maar de burgemeester roept op om kalm te blijven en geen dwaze streken uit de halen, waarvoor de Duitsers zich zeker zullen wreken. Ik maak me grote zorgen om Isidore. Hij is zo kwaad om al die gewelddaden van de Duitsers en soms blijft hij een hele nacht weg. Ik vrees dat hij zich bij een verzetsgroep zal aansluiten, zoals de Caritat in Lanaken. Maar dat is toch zo gevaarlijk. Het is ellendig om zo te moeten leven, maar voor jou is het nog veel erger.

Baptist, schrijf me gauw. Ik mis je en ik hoop zo dat alles goed met je is.

Veel liefs
Mathilde

Hasselt, 21 april 1915

Mijn allerliefste Mathilde

Ik heb net je brief ontvangen en ik ben in huilen uitgebarsten. Ik was verbaasd over mijn eigen zwarte vingers die het witte briefpapier vasthielden. Hopelijk komt deze brief wel aan, want ik begrijp uit jouw woorden dat de vijand de post onderschept. Dit briefje geef ik dan ook mee aan een smokkelaar.

Ik ben nog één dag op rust achter de linies. Naast me ligt Thieu, je weet wel, de zoon van de bakker, die al die tijd mijn beste makker bij het 11de was. Het kost hem vreselijk veel moeite om te ademen en ik weet niet of hij het haalt. De Duitsers hebben onlangs een nieuw en monsterlijk wapen gebruikt bij de Tweede Slag bij Ieper. Ze gebruikten giftig chloorgas en hebben dit 's avonds toen de wind onze richting uitblies over onze linies verspreid. Thieu vertelde me hoe de giftige mist als het ijle spook van de dood over het slagveld kroop. De giftige dampen, zwaarder dan lucht, slopen onze loopgraven binnen en verstikten onze soldaten. Er werd nog geroepen om op een zakdoek te plassen en die tegen je neus en mond te drukken. Voor velen te laat, helaas. Het smerige spul tast ogen en luchtwegen aan. Velen stierven aan hun verwondingen. Je kunt je wel inbeelden wat voor lange, pijnlijke dood dat is. Gelukkig heb ik sinds die dag verlof, liefste Mathilde, of je had me wellicht nooit teruggezien.

Ondanks die smerige aanval hebben we onze positie aan de IJzer kunnen behouden, op diezelfde troosteloze plaats waar we al zo lang zitten ingegraven. Je kunt je niet voorstellen hoe het hier is, Mathilde en maar goed ook. Dit door bommen omgeploegde land, de stank van vuur en ontploffingen, van dood en bederf, deze monsterlijke wereld waarin we iedere dag ons leven wagen. En waarom? Dat vragen we ons allemaal af. We zijn zo moe. Hoe vreemd was het vlak na Kerstmis, toen opeens uit de Duitse loopgraven een soldaat een kerstboom omhoog stak en we weer beseften waar Kerstmis over ging. Eén van de Duitsers kroop uit de loopgraaf en stak beide handen in de lucht en riep: "Als jullie niet schieten, schieten wij ook niet." Zo hebben we aarzelend onze moordende posities verlaten en hebben we verbreederd op het doodse land tussen de loopgraven. Toen had de oorlog voorgoed moeten eindigen. Daar in die koude nacht beseften we dat we broeders waren, aangestoken door de waanzin van het geweld.

Thieu hier naast me heeft het erg moeilijk en stikt haast in een krampachtige hoestbui. Ik weet niet langer wat ik kan zeggen of doen om hem een beetje op te beuren. Morgen moet ik terug, Mathilde, terug naar die smerige loopgraaf, het vocht, het ongedierte, het vreselijke geluid van de ontploffingen, de angst en de dood. De medische verzorging is er wel wat op vooruitgegaan. Wat wil je? Niemand heeft wat aan een zieke soldaat.

Let goed op die broer van je Mathilde. Isidore wil echt niet in handen van de Duitsers vallen. Ik heb gehoord dat de vijanden vreselijke misdaden plegen in Limburg en dat ze een versperring aan het bouwen zijn op de grens met Nederland om de vluchtelingen tegen te houden.

Morgen kus ik jouw brief in de loopgraaf. Schrijf me gauw een nieuwe, alsjeblieft.

Heel veel liefs

Je Baptist

BRIEF 4

Hasselt, 1 januari 1916

Mijn liefste B.

Ik wens je een gelukkig Nieuwjaar, al durf ik je naam niet meer schrijven. I. drukt me op het hart om in mijn brief geen namen te noemen. Het gevaar dat de Duitsers de brief onderscheppen en uitpluizen is groot. Het minste beetje verdenking kan tot foltering en dood leiden. Ik hoop dat er dit jaar een eind komt aan die gruwelijke oorlog, al weet ik niet hoe. Het leven hier in Limburg dat een paar jaar geleden zo gezapig was, is onder de Duitse bezetting bitter en kil.

Overall aan de grens van Lommel tot in Voeren staan verscheidene elektrische draden na elkaar gespannen. Als je die even aanraakt, word je levend geroosterd. De Dodendraad heeft ons fysiek afgescheiden van Nederland. Je hebt zoveel passen, vergunningen en vervoersbewijzen nodig om je familie te bezoeken, naar school te gaan of zelfs je land te bewerken aan de andere kant van die moordende grens. I. is vannacht weer niet thuisgekomen. Ik weet niet wat hij uitspookt, maar ik ben bang dat hij vluchtelingen, verzetslui, lieden die naar Engeland willen om zich daar bij de geallieerden aan te sluiten, helpt om die levensgevaarlijke barrière te nemen. Dankzij de pasjes die notaris D. voor me weet te versieren, kan ik af en toe naar Maastricht. Voorlopig schijnt niemand argwaan te koesteren als ik me aan de grens aanbied. Ik schrijf mijn brieven aan jou in Maastricht. Daar probeer ik dan om etenswaren te bemachtigen en af en toe smokkel ik post en pakjes mee voor de notaris. Het is gevaarlijk, ik weet het wel, maar het is nodig. De Duitsers eisen alle voedsel op en heersen als bloeddorstige vorsten en wij moeten overleven op het weinige dat we voor onze voedselbonnen krijgen. Hun wrede dictatuur maakt ons tot tweederangsburgers en familieleden van frontsoldaten hebben het extra hard te verduren. Sommige kinderen moeten in plaats van hun papa gedwongen arbeid verrichten. Niemand kan ergens naartoe zonder een vervoersbewijs. Sommige scholen zijn zelfs bezet, kinderen krijgen dan bijna geen onderwijs meer, maar ze mogen dan toch niet op straat spelen. Zelfs onschuldig kattenkwaad wordt zwaar bestraft. Er is ook een Duitse officier bij de notaris ingetrokken, dat maakt het allemaal nog veel moeilijker. Als ik ga werken moet ik allerlei klusjes voor hem opknappen. Hij begluurt me op zo'n manier dat ik er ongemakkelijk van wordt, maar tot nu toe heeft hij me toch gerust gelaten.

Je kunt je voorstellen hoe stilaan de woede en de haat groeit onder de stilte van de onderdrukking en dat we worden gehard in stiekeme weerstand. Ik had nooit gedacht dat ik het lef zou hebben om onder de ogen van de Duitsers allerlei waren en post over de grens te smokkelen. Maar we houden vol, ook dankzij positieve geruchten die de ronde doen. Naar het schijnt zouden de Amerikanen toch overwegen om zich bij de geallieerde troepen aan te sluiten. Dan komen ze jullie misschien helpen in de Westhoek? Misschien is die vreselijke oorlog dan gauw gedaan, waarna de Duitsers ongetwijfeld hun verdiende loon zullen krijgen. Ik hoop het, want we hebben gehoord over de bloedige Slag om Passendale, de Derde Slag om Ieper. Ik ben zo bang om jou en bid iedere dag dat ik je gauw mag weerzien. Ik hoop dat ik gauw iets van je hoor zodat ik weet dat het goed met je gaat.

Liefs

M.

BRIEF 5

Ieper, 23 november 1918

Allerliefste Mathilde

Eindelijk... eindelijk is die zinloze oorlog voorbij. 11 november, die dag zal ik nooit vergeten. We hebben gehuild van geluk, Mathilde. Eindelijk terug naar huis, weg uit deze modderige stinkende hel. Ik wou dat ik vandaag kon vertrekken, maar we moeten erop toezien dat de terugtocht van de Duitsers vlot verloopt. Ik geloof dat de Duitsers net zo blij zijn als wij om terug naar huis te keren, maar zij worden onderweg uitgejouwd en dragen de schande van de nederlaag en hun vele misdaden.

We hadden eigenlijk verwacht dat de oorlog vlug voorbij zou zijn na de intrede van de Amerikanen en de Duits-Russische wapenstilstand. Maar de Duitsers startten in het voorjaar een bijzonder agressief Lenteoffensief, de vreselijke Slag om Diksmuide, waarop de geallieerden gesterkt door de nog fitte Amerikanen met een even destructief tegenoffensief reageerden. Die laatste harde gevechten die nog maar een paar dagen geleden zijn, hebben de moreel van de Duitse soldaten gebroken. Nu keren de Duitsers met gebogen hoofd naar huis en ik verlang niets anders dan door ons bevrijde land zonder angst terug naar huis te reizen.

Gisteren heb ik me eens uitgebreid en op mijn gemak kunnen wassen bij een boer. Ik moet eerlijk toegeven dat ik schrok toen ik mezelf in de spiegel zag. Ik ben niet meer dezelfde als toen ik vertrok, Mathilde. Ik draag de littekens op mijn lichaam van een aanval met mosterdgas, een goedje dat veel smeriger en gevaarlijker is dan chloorgas. De dokters vertellen me dat de medische wereld veel kennis heeft verworven en dat er nieuwe technieken zijn om brandwonden onzichtbaar te maken. Ik hoop het zo en ik hoop dat jij me nog wilt, Mathilde, want ik ben niet langer dezelfde. Gelukkig verbergen mijn kleren de littekens, zodat ze niet zichtbaar zijn voor iedereen. Ik heb zoveel dood en ellende gezien, de wreedheid van de mens. Ik verlang naar de rust van ons groene Limburg. Ons leven van voor de oorlog lijkt een sprookje. Weet je nog welke plannen we allemaal maakten? Ook de geallieerde soldaten keren huiswaarts, terwijl de hoge heren debatteren over een officiële vredesverklaring. De gevolgen van een wereldoorlog zijn niet van de ene op de andere dag opgelost.

Wacht op me Mathilde, ik kom eraan. Doe Isidore en meneer Dreesen de groeten.

Tot binnenkort!

Liefs

Je Baptist

DE EERSTE WERELDOORLOG IN JOUW GEMEENTE

In volgend overzicht vind je per gemeente een opsomming van de oorlogsmonumenten en de contactgegevens van de lokale heemkringen. Over alle Limburgse gemeenten zijn er ook een aantal oorlogsverhalen gekend. Deze kunnen gelezen en geraadpleegd worden via verscheidene kanalen:

- 1) in een thematische bijlage over Limburg tijdens de Eerste Wereldoorlog, digitaal raadpleegbaar via de website <http://www.limburg1914-1918.be/44-limburgse-verhalen>
- 2) via Europeana 1914-1918, zie <http://europeana1914-1918.eu/nl>
- 3) via de bronnengids van het Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed (PCCE), opvraagbaar via het e-mailadres pcce@limburg.be
- 4) in de publicatie VERHELST, K. e.a., De Eerste Wereldoorlog in Limburg. Verslagen, Hasselt, 1977.

Het aantal verhalen en monumenten per gemeente kan dusdanig verschillen, aangezien niet iedere gemeente de Eerste Wereldoorlog in dezelfde mate heeft ervaren.

Hebben de leerlingen een monument, een verhaal of een spraakmakende gebeurtenis in/over hun gemeente ontdekt die nog niet in deze lijst is opgenomen? Graag hoort het Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed via e-mail (dirk.bouve@limburg.be) over deze waardevolle ontdekking!

Alken

Monumenten

- Alken: herdenkingsmonument kerkplein in de Sint-Aldegondislaan

Heemkring

- Geschiedkundige Kring Alken: <http://www.geschiedkundigekringalken.be/>
-

As

Monumenten

- As: herdenkingsmonument Bilzerweg 88
- As: herdenkingsmonument Kerkplein

Heemkring

- Sint-Aldegondiskring As-Niel: contact via voorzitter Rik Verlinden (henri.verlinden@pandora.be)
-

Beringen

Monumenten

- Beringen: herdenkingsmonument op de markt voor de kerk bij het Sint-Jozefscollege
- Beringen: soldatenkapelletje in de Everselstraat
- Beverlo: herdenkingsmonument achter de kerk
- Koersel: herdenkingsmonument in de Dorpsstraat
- Paal: herdenkingsmonument in de Diestersteenweg

Heemkring

- Kiosk, Heemkunde Beringen-Paal: <http://www.heemkunde-beringen.be/>
 - Heemkundige Kring Beverlo: <http://www.bloggen.be/heemkundebeverlo/>
 - Heemkundige Kring Curticella (Koersel): <http://users.telenet.be/heemkundekoersel/>
-

Bilzen

Monumenten

- Bilzen: herdenkingsplaat markt, tegen het stadhuis
- Martenslinde: herdenkingsmonument bij de kerk in de Martenslindestraat
- Beverst: herdenkingsmonument bij de kerk in de Beverststraat
- Beverst: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Kleistraat
- Bilzen: herdenkingsmonument/herdenkingssteen Demerlaan, Markt
- Eigenbilzen: herdenkingsmonument tegen de kerkhofmuur bij het kerkplein op de Dorpsstraat
- Grote Spouwen: herdenkingssteen kerkhof bij de kerk Pastorijstraat
- Hoelbeek: herdenkingsmonument in de Hoelbeekstraat
- Kleine Spouwen: herdenkingsmonument bij de kerk in de Sint-Aldegondisstraat
- Mopertingen: herdenkingsmonument in de Maastrichterstraat-Mopertingenstraat
- Munsterbilzen: herdenkingsmonument op het Leroyplein
- Rijkshoven: herdenkingsmonument bij de kerk langs de Maastrichterallee (kasteeldomein Alden-Biesen)
- Rosmeer: herdenkingsmonument kerkhof in de Kerkstraat
- Rosmeer: herdenkingsplaat in de kerk
- Waltwilder: herdenkingsmonument kerkhof bij de kerk Kerktorenstraat

Heemkring

- Heemkundekring Bilsum: <http://www.bilisium.be/>
 - Heemkundekring Rosmeer: <http://www.heemkundekringrosmeer.be/>
 - Heemkring Landrada Munsterbilzen: <http://www.landrada.be/htm/index.htm>
-

Bocholt

Monumenten

- Kaulille: koninklijke buskruitfabriek Cooppal in de Fabriekstraat
- Reppel: kapel in de Rozenstraat
- Reppel: kruis in de omgeving van de Bergstraat (onverharde weg in het verlengde)
- Bocholt: herdenkingsmonument bij de oude jongensschool in de Dorpsstraat-Heuvelstraat
- Kaulille: herdenkingsmonument bij de kerk

Heemkring

- Geschied- en Heemkundige Kring Bocholt: <https://www.facebook.com/heemkundigekring.bocholt/about>
-

Borgloon

Monumenten

- Bommershoven: herdenkingsmonument op het kerkhof van Haren in de Harenstraat
- Broekom: herdenkingsmonument bij het oude gemeentehuis /bij de kerk in de Broekomstraat
- Gors-Opleeuw: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Martinusstraat
- Gotem: herdenkingsmonument bij de kerk in de Gotemstraat
- Hendrieken: herdenkingsmonument bij de parochiezaal in de Benaetsstraat
- Bommershoven: herdenkingsmonument bij het oude tramstation Bommershovenstraat-Moerenstraat-Oude Kassei
- Borgloon: herdenkingsmonument Speelhof
- Groot-Loon: herdenkingsmonument bij de kerk in de Grootloonstraat
- Hoepertingen: herdenkingsmonument bij de kerk in de Kasteelstraat
- Jesseren: herdenkingsmonument bij de kerk in de Jesserenstraat
- Kerniel: herdenkingsmonument achter de kerk, kerkhof Leemzaal Zilverstraat
- Rijkel: herdenkingsmonument bij de kerk Dyonisius van Leeuwenstraat

Heemkring

- Heemkring Rijkel: <http://daris.woelmuis.nl/kring-rijkel.htm>
-

Bree

Monumenten

- Bree ('t Hasselt): kapel Kuilenstraat - Duppelerstraat
- Opitter: kruis Rorenweg
- Opitter: herdenkingsplaat voor de gesneuvelden van Gruitrode tegen de kapel van Solt Maas-eikerbaan/Sint-Antoniusstraat
- Tongerlo: herdenkingsplaat in de parochiezaal in de Dorpsstraat
- Bree: herdenkingsmonument bij de kerk op het Vrijthof
- Gerdingen: herdenkingsmonument in de Schoolstraat-Siemenstraat
- Gerdingen: herdenkingsmonument bij de Kerk in de Barrierestraat
- Opitter: herdenkingsplaat in de kerk in de Opitterkiezel-Tongerlostraat

Heemkring

- Geschied- en heemkundige Kring Groot-Bree: <http://www.heemkringbree.be/>
-

Diepenbeek

Monumenten

- Diepenbeek: herdenkingsmonument bij de kerk op het Stroobandersplein-Marktplein
- Diepenbeek: herdenkingsplaat in de gang van het oude gemeentehuis op het Stroobandersplein

Heemkring

- Heemkunde Diepenbeek: <http://www.heemkundediepenbeek.be/>
-

Dilsen-Stokkem

Monumenten

- Elen: herdenkingsmonument in de Kromstraat
- Elen: herdenkingsmonument in de Langstraat-Zandstraat
- Dilsen: herdenkingsmonument op het plein voor het cultureel centrum in de Rijksweg-Europalaan
- Lanklaar: herdenkingsmonument op het kerkplein in de Nieuwstraat
- Rotem: herdenkingsmonument bij de kerk in de Haagstraat
- Stokkem: herdenkingsmonument bij de kerk in de Steenkuilstraat
- Stokkem: herdenkingsplein in de Arnold Sauwenlaan-Brammert

Heemkring

- Geschied- en Heemkundige Kring Dilsen-Centrum: <http://www.heemkunde-limburg.be/heemkringen/dilsen.htm>
 - Kunstkring Arnold Sauwen Stokkem: <http://www.kunstkringarnoldsauwen.be/>
 - Nicetaskring Rotem: contact via e-mailadres (nicetaskring@gmail.com)
 - Geschied- en Heemkundige Kring De Vreedsel (Lanklaar): <http://www.devreedsel.be/>
-

Genk

Monumenten

- Genk: herdenkingsmonument bij het oude gemeentehuis in de Hoogstraat
- Genk: kogelvanger voor schietoefeningen bij het oude vliegveld van As, Europalaan bij de ingang van het motorcrossterrein
- Genk: herdenkingsmonument Karabiniers Wielrijders in het parkje bij het stadhuis Eerste Cyclistenlaan
- Genk-Bokrijk: geschutstoren in de bocht van de Kauwbosstraat aan het fietspad in de bossen achter Bokrijk
- Genk-Bokrijk, Boxbergheide: militair oefenterrein op het gebied tussen Klotbroek en Zonhoven, Boxbergheide
- Genk: erepark van de oud-strijders op het kerkhof in de Hoogstraat
- Genk: grafmonument Max Victor Wenner op het kerkhof in de Hoogstraat
- Genk: herdenkingsmonument in de Henri Declenestraat
- Genk-Waterschei: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Duinenlaan
- Genk-Winterslag: herdenkingsplaat tegen de oude meisjesschool in de Kerkstraat, nu Syntra

Heemkring

- Heemkring Heidebloemeke: <http://www.heidebloemke.be/>
-

Gingelom

Monumenten

- Boekhout: herdenkingsplaat in de kerk Boekhoutstraat
- Buvingen: herdenkingsplaat in de gevel van de kerk in de Sint-Trudostraat
- Buvingen: herdenkingsmonument aan de oude school van Buvingen
- Kortijs: herdenkingsmonument bij de kerk in de Abdijstraat
- Mielen-boven-Aalst: herdenkingsmonument bij de kerk in de Kerkstraat
- Muizen: herdenkingsplaat tegen de kerk in de Kruisstraat
- Vorsen: herdenkingsplaat tegen de pastorie in de Brouwerijstraat
- Gingelom: herdenkingsmonument in de Steenweg
- Jeuk: herdenkingsmonument bij de school in de Schoolstraat-Houtstraat
- Montenaken: herdenkingsmonument bij de kerk in de Brugstraat
- Muizen: herdenkingsmonument in de Kaneelstraat

Heemkring

- Heemkundige Kring "Het Drie Swaenenland": <http://www.heemkundegingelom.net/>
-

Halen

Monumenten

- Halen: herdenkingsplaat in de kerk in de Koepoortstraat
- Halen: herdenkingsmonument op het marktplein bij de kerk in de Nederstraat-Koepoortstraat
- Halen: militair kerkhof in de Liniestraat
- Halen: herdenkingsmonument op het militair kerkhof in de Liniestraat
- Halen: herdenkingsmonument enkel honderden meters van de IJzerwinning
- Halen: slagveld omgeving Zilveren Helmenstraat – Liniestraat – IJzerwinningsstraat – Gidsenstraat
- Halen: herdenkingsplaat tegen de IJzerwinning, IJzerwinningstraat 2
- Halen: herdenkingsplaat in de Zwarte Duivelstraat tegen huis nr. 20
- Halen: herdenkingsmonument in de Betsersbaan
- Halen: herdenkingsmonument naast het militaire kerkhof in de Liniestraat
- Halen: museum Rotemstraat 14
- Halen: café met collectie helmen, nl. Café de Zilveren Helmen
- Loksbergen: herdenkingssteen in de Zilveren Helmenstraat-Lanciersstraat
- Halen: herdenkingsplaten in het gemeentehuis op de Raubrandplein-Markt
- Halen: heldenkapel in de Zittaartsstraat-Kanoniersstraat
- Zelem: herdenkingsmonument op het dorpsplein

Heemkring

- Heemkring Oppidum Halense: contact via voorzitter Ton Moors
 - Geschied- en Heemkundige Kring St.-Jansdal Zelem: contact via voorzitter Karel Ryman
-

Ham

Monumenten

- Oostham: grafmonument op het kerkhof in de Kerkhofstraat

- Kwaadmechelen: herdenkingsmonument in het monumentenpark van Oostham (bij de kerk)
- Oostham: herdenkingsmonument in het monumentenpark van Oostham (bij de kerk)

Heemkring

- Heemkundige Kring St. Lucia Ham: <http://www.heemkundeham.be/>

Hamont-Achel

Monumenten

- Hamont: herdenkingsmonument bij de kerk in de Kerkstraat
- Achel: herdenkingsmonument op het Pastoor Bungenerplein
- Hamont: herdenkingsplaat op het treinspoorpark in de Oude Watertorenstraat-Remisie
- Achel: vrijheidsboom op het Michielsplein
- Hamont: elektrische draad in de Ruitenstraat

Heemkring

- Heemkundige Kring De Goede Stede: <http://www.hamontachel.be/>
- Heemkundekring Achel: <http://www.heemkundekringachel.be/>

Hasselt

Monumenten

- Hasselt: kazerne van de 11de linie Dusartplein
- Hasselt: militair kerkhof Kempische Steenweg-Vildersstraat
- Hasselt: herdenkingsplaat voor Kolonel Dusart tegen de Kolonel Dusartkazerne
- Dusartplein: herdenkingsplaat voor burgers tegen de Kolonel Dusartkazerne Dusartplein
- Hasselt: herdenkingsplaat tegen het refugiehuis van Herckenrode Maastrichterstraat
- Kermt: herdenkingsmonument en erepark oud-strijders op het kerkhof de Willeman
- Kuringen: herdenkingsplaat in de Grote Baan aan huisnummer 10
- Stevoort: herdenkingsmonument op het Sint-Maartensplein
- Wimmertingen: herdenkingsmonument bij de kerk in de Smetstraat
- Godsheide: herdenkingsmonument in de Kieselstraat
- Hasselt: gedenksteen Frans Massy op het oude kerkhof in de Kempische Steenweg-Vildersstraat
- Hasselt: herdenkingsmonument op het Guldensporenplein
- Hasselt: herdenkingsmonument in de Congostraat-Dusartplein
- Hasselt: herdenkingsmonument in het park voor het Koninklijk Atheneum Guffenslaan
- Hasselt: herdenkingsmonument op het Vrijwilligersplein
- Hasselt: herdenkingsplaat in de Tramstraat tegen het station
- Hasselt: grafmonumenten op het kerkhof in de Kerkhofstraat
- Hasselt: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Kerkhofstraat
- Kermt: herdenkingsmonument op het kerkplein in de Koorstraat
- Kuringen: herdenkingsmonument op het kerkplein in de Joris van Oostenrijkstraat-Jaarmarktstraat
- Sint-Lambrechts-Herk: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Graaf de Brigodestraat

Heemkring

- Erfgoedkring Herkenrode-Kuringen: <http://www.erfgoedcelhasselt.be/product.php?lang=NL&prodid=289>

Hechtel-Eksel

Monumenten

- Hechtel: herdenkingsmonument op het kerkplein
- Locht: schaaप्sschoorbrug op de grens met het Kamp van Beverlo
- Eksel: herdenkingsmonument op het Marktplein
- Eksel: glasraam in de Kerkstraat

Heemkring

- Heemkring Hechtel-Eksel: <http://www.hechtel-eksel.be/nl/574/content/665/heemkundige-kring.html>
-

Heers

Monumenten

- Gutschoven: herdenkingsmonument bij de kerk
- Gutschoven: grafmonument op het kerkhof in de Nieuwe Steenweg
- Heks: herdenkingsplaat in het kerkportaal in de Hekslaan-Hennestraat
- Horpmaal: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Cartuyvelstraat
Horpmaal: herdenkingsplaten tegen de kerk in de Cartuyvelstraat
- Mechelen-Bovelingen: muurschildering met afbeeldingen van gesneuvelden in de kerk in de Kloosterstraat
- Vechmaal: militair oefenterrein met loopgraven van de Romeinse Kassei (zuid) tot Heers (noord) en van de Haagstraat (oost) tot de Steenweg (West)
- Vechmaal: grafmonument op het kerkhof in de Peuskensstraat-Suskesstraat
- Heers: herdenkingsmonument in de Nieuwe Steenweg richting Veulen in de buurt van nr 39
- Mechelen-Bovelingen: herdenkingsmonument in de Bovelingenstraat-Kloosterstraat
- Opheers: herdenkingsmonument in de buurt van de kerk bij de technische dienst van de gemeente in de Opheersstraat
- Rukkelingen-Loon: herdenkingssteen op het kerkhof in de Bovelingenstraat

Heemkring

- Heemkunde Groot-Heers: <http://www.heemkundegrootheers.be/>
-

Herk-de-Stad

Monumenten

- Herk-de-Stad: herdenkingsmonument op het marktplein in de Diestsestraat-Zoutbrugstraat
- Berbroek: herdenkingsteken in de kerk
- Schulen: herdenkingsplaat in het kerkportaal in de Kiezelweg
- Schulen: grafmonumenten op het kerkhof in de Kiezelweg
- Donk: herdenkingsmonument bij de kerk in de Dorpsstraat

Heemkring

- Geschiedkundige Kring van Groot-Herk: <http://www.gkgh.be/>
-

Herstappe

Monumenten

- Herstappe: grafmonument op het kerkhof

Heemkring

- Informatie via Stadsarchief Tongeren (stadsarchief@stadtongeren.be)
-

Hoeselt

Monumenten

- Alt-Hoeselt: herdenkingsmonument bij de kerk in de Sint-Lambertusstraat
- Romershoven: herdenkingsplaat tegen de kerk in de Romershovenstraat
- Schalkhoven: herdenkingsplaat in het kerkportaal in de Schalkhovenstraat
- Sint-Huibrechts-Hern: herdenkingsmonument bij de kerk in de Herenstraat-Sint-Hubertusstraat
- Werm: herdenkingsplaat in het kerkportaal in de Torenstraat
- Hoeselt: herdenkingsmonument bij de kerk in de Dorpsstraat

Heemkring

- Hoeseltse Geschiedkundige Studiegroep: <http://www.hoeseltvrugger.be/>
-

Houthalen-Helchteren

Monumenten

- Houthalen: herdenkingssteen op het kerkhof in de Kerkhofstraat 2
- Helchteren: herdenkingsmonument voor het oude gemeentehuis /Sint-Trudoplein in de Kerkstraat
- Helchteren: kapel in de Kazernelaan
- Houthalen: herdenkingsmonument voor het gemeentehuis in de Grote Baan
- Houthalen: 8 grafmonumenten op het kerkhof in de Kerkhofstraat 2

Heemkring

- Geschied- en Heemkundige Kring De Klonkviool: users.telenet.be/heemkringhouthalenhelchteren
-

Kinrooi

Monumenten

- Kessenich: herdenkingsplaat tegen de kerkhofmuur
- Ophoven: herdenkingsplaat in de kerk in de Venlosesteenweg
- Kessenich: herdenkingsmonument tegenover de Sint-Martinuskerk
- Kinrooi: herdenkingsmonument op het kerkplein
- Ophoven: herdenkingsmonument op het oude kerkhof van Geistingen in de Pastorijstraat
- Ophoven: herdenkingsmonument op het nieuwe kerkhof in de Maasstraat

Heemkring

- Geschied- en Heemkundige Kring Kinrooi: <http://www.heemkringkinrooi.net/>
 - Geschied- en Heemkundige Kring "Het Land van Thorn": http://www.ghklandvanthorn.nl/index.php?title=Geschied_en_heemkundige_kring_%22Het_Land_van_Thorn%22
-

Kortesseem

Monumenten

- Guigoven: herdenkingsplaat in de kerk Brandstraat
- Kortesseem: herdenkingsplaat in de kerk op het Kerkplein
- Vliermaal: herdenkingsmonument aan de kerk in de Loosstraat-Leopold III-straat
- Vliermaal: herdenkingsplaat in het kerkportaal van Zammelen in de Sint-Amandusstraat-Keipoelstraat
- Guigoven: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Kasteelstraat/Brandstraat

- Kortesseem: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Kerkhofstraat
- Vliermaalroot: 2 herdenkingsplaten tegen de kerk in de Fonteinstraat
- Wintershoven: herdenkingsplaten tegen de kerkmuur in de Sint-Lambertusstraat

Heemkring

- Heemkundige Kring Kortesseem: <http://users.telenet.be/heemkundekortesseem/>
-

Lanaken

Monumenten

- Smeermaas: herdenkingsmonument aan de kerk
- Veldwezelt: grafmonument Pigot kerkhof Lindestraat
- Gellik: herdenkingsmonument Kerkstraat
- Lanaken: herdenkingsmonument Giddelo Molenweideplein
- Lanaken: herdenkingsmonument Kerkplein
- Neerharen: herdenkingsmonument Kasteelstraat bij nr. 42
- Rekem: herdenkingsmonument Sint-Pieterstraat-Boomgaardstraat
- Veldwezelt: 2? Herdenkingsmonumenten kerkhof Lindestraat

Heemkring

- Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Studiekring St.-Ursula: <http://www.gossu-lanaken.be/>
-

Leopoldsburg

Monumenten

- Leopoldsburg: herdenkingsmonument Gaillon Hechtelsesteenweg
- Leopoldsburg: militaire fiets in het ruiterkamp in de Hechtelsesteenweg
- Leopoldsburg: monument 2de regiment lansiers Kwartier Commandant SBH Van Dooren
- Leopoldsburg: monument 5de regiment lansiers Kwartier Generaal-Majoor Libbrecht
- Leopoldsburg: herdenkingssteen in Kazerne IJzer (Kazerne CIBI)
- Leopoldsburg: herdenkingsmonument Koningin Astridplein
- Leopoldsburg: vredesboom (herplant) Koningin Astridplein
- Heppen: herdenkingsmonument in de Oud-Strijdersstraat
- Leopoldsburg: museum Kamp van Beverlo op de Hechtelsesteenweg
- Leopoldsburg: militaire basis Kamp van Beverlo
- Leopoldsburg: Belgisch militair kerkhof in de Koningin Louiza Marialaan - Leopold II-laan
- Leopoldsburg: monument van het regiment Carabiniers in het Kwartier Prins Boudewijn

Heemkring

- Geschied- en Heemkundige Kring Leopoldsburg: <http://blog.seniorennet.be/leopoldsburg/>
 - Heemkring Heppen: contact via voorzitter Gerrit Dhondt
-

Lommel

Monumenten

- Lommel: herdenkingsmonument bij de Sint-Pietersbandenkerk op het kerkplein
- Lommel: kapel Heide 147
- Lommel: Duits militair kerkhof in de Kerkhoven Steenweg
- Lommel: grafmonumenten op het kerkhof

Heemkring

- Erfgoed Lommel: <http://erfgoedlommel.be/>
-

Lummen

Monumenten

- Meldert: herdenkingsplaat in het kerkportaal in de Meldertsebaan
- Linkhout: 2 herdenkingsplaten in het kerkportaal in de Linkhoutstraat
- Linkhout: herdenkingsplaat in het oude gemeentehuis in de Sint-Trudostraat
- Linkhout: herdenkingsmonument bij de kerk in de Linkhoutstraat-Sint-Trudostraat
- Lummen: herdenkingsmonument en vredessoldaat bij het gemeentehuis op het Gemeenteplein
- Meldert: herdenkingsmonument bij de school in de Pastorijstraat
- Meldert: herdenkingsmonument bij de kerk in de Melderstebaan/Zelemsebaan

Heemkring

- Geschied- en Heemkundige Kring Groot-Lummen: <http://www.heemkundelummen.be/>
-

Maaseik

Monumenten

- Maaseik: herdenkingsmonument in de omgeving van het ziekenhuis
- Maaseik: herdenkingsmonument in de Weertersteenweg/kerkhof Oud-Kerkhofstraat
- Maaseik: herdenkingsmonument in de Sint-Catharinakerk in de Waagstraat
- Maaseik: herdenkingsplaat in de hal van het stadhuis
- Neeroeteren: herdenkingsplaten in de buurt van de Losplaats
- Opoeteren: grafmonument bij de kerk op het kerkplein
- Maaseik: herdenkingsmonument in de Monseigneur Koningslaan
- Neeroeteren: herdenkingsmonument bij de kerk in de Sint-Lambertusstraat-Spilstraat

Heemkring

- Utersjank. Geschied- en Heemkundige Kring Opoeteren: <http://www.utersjank.be/>
 - Pater Sangerskring: <http://www.patetersangerskring.org/>
 - Heemkring Wotra Neeroeteren: <http://www.wotra.be/>
-

Maasmechelen

Monumenten

- Kotem: huldelokaal in de Grotstraat
- Mechelen-aan-de-Maas: herdenkingsplaat in de kerk in de Dr. Haubenlaan
- Mechelen-aan-de-Maas: bunkers en bomkraters op het oefenterrein Mechelseheide
- Meeswijk: herdenkingsmonument rechts voor de kerk in de Portastraat
- Boorseme: herdenkingssteen op de Mariagrot in de Sint-Jorisstraat
- Eisden (Dorp): herdenkingsmonument op het kerkhof in de Kerkhofstraat
- Eisden (Tuinwijk): herdenkingsmonument op het kerkhof in de Tuinwijk
- Leut: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Ganzepoelstraat
- Opgrimbie: herdenkingsmonument voor de kerk in de Kerkstraat
- Uikhoven: herdenkingsmonument in de Schoorstraat
- Vucht: herdenkingsmonument rechts van de kerk in de Vuchterdijk

Heemkring

- Stichting Erfgoed Eisden: <http://www.erfgoedeisden.be/>
 - Heemkundige Kring 't oude Grimbiaca: contact via voorzitter (ford.rs200@gmail.com)
-

Meeuwen-Gruitrode

Monumenten

- Ellikom: herdenkingsmonument naast de kerk in de Weg naar Ellikom
- Meeuwen: oefenterrein op de Gestelstraat 40
- Gruitrode: kapel bij de kerkhofingang in de Muisvenstraat
- Meeuwen: herdenkingsmonument in de Hoogstraat
- Neerglabbeek: 2 herdenkingsplaten tegen het kerkportaal in de Loostraat
- Wijshagen: herdenkingsplaat tegen de kerk in de Wijshagerkiezel

Heemkring

- Heemkring De Reengenoten: <http://www.dereengenoten.be/>
-

Neerpelt

Monumenten

- Neerpelt: herdenkingsplaat in de Jaak Tassetstraat – Kloosterstraat
- Sint-Huibrechts-Lille: herdenkingsmonument bij de kerk in de Dorpsstraat
- Neerpelt: herdenkingsmonument en grafmonument op het oud kerkhof in de Nieuwstraat
- Neerpelt: vredesmonument in de Norbertinessenlaan

Heemkring

- Heemkundige Kring Sint-Huibrechts-Lille: <http://www.heemkunde-shlille.be/>
 - Heemkundige Kring Neerpelt: <http://www.heemkringneerpelt.be/>
-

Nieuwerkerken

Monumenten

- Binderveld: herdenkingsplaat in het kerkportaal in de Molenstraat-Hoogstraat
- Kozen: herdenkingsmonument bij de pastorie en kerk in de Bergstraat
- Kozen: herdenkingsplaat in de kerk in de Opcosenstraat
- Wijer: herdenkingsmonument bij de kerk in de Grotestraat
- Nieuwerkerken: 2 herdenkingsmonumenten bij de kerk in de Kerkstraat
- Nieuwerkerken: kapel bij de kerk in de Kerkstraat

Heemkring

- Heemkunde Nieuwerkerken: <http://www.heemkunde-nieuwerkerken.be/>
-

Opglabbeek

Monumenten

- Opglabbeek: herdenkingsmonument in de Kapelstraat

Heemkring

- Heemkring Glatbeke: leden verenigd via facebookgroep <https://www.facebook.com/groups/1494241730791755/?fref=ts>
-

Overpelt

Monumenten

- Overpelt: herdenkingsmonument in de Dorpsstraat-Houtmelenstraat-Leopoldlaan

Heemkring

- Genootschap voor Geschiedenis en Volkskunde Overpelt: <http://www.faronet.be/erfgoedveld/organisatie/Genootschap%20voor%20Geschiedenis%20en%20Volkskunde%20Overpelt>
-

Peer

Monumenten

- Peer: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Steenweg op Wijchmaal
- Grote-Brogel: herdenkingsmonument 25 meter van de kerk in de Dorpsstraat
- Kleine-Brogel: muurschilderingen in de mess "all ranks" van de luchtmachtbasis Kleine-Brogel
- Kleine-Brogel: glasramen in de kapel van de luchtmachtbasis Kleine Brogel
- Wijchmaal: herdenkingsmonument tegen de rechterzijgevel van de kerk

Heemkring

- Heemkundige Kring Peer: <http://www.heemkundepaar.be/>
 - Culturele kring "Dat Stedeken Peer": <http://www.peer.be/nl/associations/285/dat-stedeken-peer.html>
 - Heemkundige Kring Wijchmaal: <http://www.heemkundewijchmaal.be/>
-

Riemst

Monumenten

- Genoelselderen: herdenkingsplaat in het kerkportaal in de Onze-Lieve-Vrouwestraat
- Herderen: militair oefenterrein
- Herderen: erepark gesneuvelde soldaten op het kerkhof
- Herderen: herdenkingsmonument in de Sint-Jansstraat-Daalstraat
- Heukelom: herdenkingsmonument in Heukelom Dorp
- Kanne: herdenkingsmonument achter de kerk in de Brugstraat
- Kanne: herdenkingsplaat tegen het huis tegenover de kapel van Neerkanne Boys-Muizenberg
- Kanne: herdenkingsmonument en bunker op een heuvel achter de brug over het Albertkanaal Avergat (Zusserdel?)
- Membruggen: herdenkingsmonument in de Dorpstraat-Zagerijstraat
- Millen: militair oefenterrein Elst en Hondenberg
- Millen: herdenkingsmonument bij de kerk/op het kerkhof in de Trinellestraat
- Val-Meer: herdenkingsmonument bij de kerk in de Bampsstraat
- Vlijtingen: herdenkingsmonument op het kerkhof op het Pater Vanweertplein
- Vroenhoven: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Kanaalstraat
- Zichen: kruisen en herdenkingsplaat op het kerkhof in de Kabiënstraat
- Zichen: herdenkingsmonument bij de kerk in de Kerkstraat
- Zussen: herdenkingsmonument bij de kerk in de Misweg-Pastoor Bollenstraat

Heemkring

- Geschied- en Oudheidkundig Genootschap Riemst (GOGRI): <http://users.telenet.be/WILLY.BRONE/index.html>
- Heemkring Falla-Meirs (Val-Meer): <http://www.val-meer.be/>
- Heemkunde St.-Servaas Zichen-Zussen-Bolder: <http://www.zichen-zussen-bolder.be/Home%20St.-Servaas.htm>

- Heemkunde Kanne: <http://heemkundekanne.be/>
- Historische Kring Membruggen: contact via voorzitter Marcel Daerden

Sint-Truiden

Monumenten

- Aalst: 2 herdenkingsplaten tegen de kerk in Aalst-Dorp
- Bevingen: herdenkingsplaat tegen de kerk in Bevingen-Centrum
- Brustem: herdenkingsmonument op het Singelplein
- Duras: 2 herdenkingsplaten in de Duraslaan-Herestraat
- Gelinden: herdenkingsmonument bij het oude gemeentehuis
- Gorseem: grafmonument op het kerkhof
- Groot-Gelmen: herdenkingsmonument bij de kerk in de Bergstraat
- Halmaal: herdenkingsmonument tegen de kerk
- Ordingen: herdenkingsplaat tegen het oude gemeentehuis in de Relindisstraat
- Ordingen: herdenkingsplaat kerkhof in de Lenaertstraat
- Runkelen: grafmonument op het kerkhof
- Runkelen: herdenkingsmonument bij de kerk
- Sint-Truiden: herdenkingsplaat in het stadhuis
- Sint-Truiden: militair oefenveld en militaire school Saffraanberg (rond WO I was dit een Ursulinenklooster) op de Luikersteenweg
- Sint-Truiden: herdenkingsplaat in de Sint-Maartenskerk
- Sint-Truiden: 2 herdenkingsplaten tegen de kerk van Melveren
- Sint-Truiden: boomschorsgraffiti Provinciaal domein Nieuwenhoven, aan het grote wandelpad in bomen gekerft
- Sint-Truiden: grafmonumenten op het kerkhof in de Schurhoven-Poelstraat-Kazelstraat
- Sint-Truiden: herdenkingsplaat in de Tongersesteenweg
- Sint-Truiden: herdenkingsmonument op het Sint-Maartensplein
- Sint-Truiden: herdenkingsmonument op het kerkhof
- Velm: herdenkingsmonument op het Gemeenteplein
- Wilderen: 2 herdenkingsplaten tegen de kerk in de Wilderenlaan
- Wilderen: herdenkingsmonument Zoutleeuwse Steenweg of Galgestraat
- Zepperen: herdenkingsmonument bij de kerk Sint-Genovavaplein

Heemkring

- Heemkundige Kring Groot-Sint-Truiden: <http://www.bloggen.be/hkgstvzw/>
- Geschied- en Oudheidkundige Kring Sint-Truiden: contact via voorzitter Franz Aumann en/of gok.sinttruiden@gmail.com
- Heemkring Sint-Truiden Zuid-Oost: contact via voorzitter Desiré Flamend
- Geschied- en Heemkundige Kring Kortebos: contact via voorzitter Monique Vandelderen en/of ghk.kortebos@gmail.com
- Remacluskring Zepperen: <http://home.scarlet.be/~zepperen/pg000100.htm>

Tessenderlo

Monumenten

- Tessenderlo: herdenkingsmonument op het Marktplein

Heemkring

- Loois Archief- en Documentatiecentrum: <http://www.lad-tessenderlo.be/>

Tongeren

Monumenten

- Diets-Heur: herdenkingsmonument bij de school in de Heurstraat-Strikkelberg
- Lauw: herdenkingsmonument bij de kerk in de Lauwstraat
- Mal: militair oefenterrein tussen Mal en Genoelselderen en tot aan de "Dieberg" in Sluizen
- Nerem: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Neremstraat
- Overrepen: 2 herdenkingsplaten in het kerkportaal in de Lerestraat
- Sluizen: herdenkingsmonument bij het kerkhof in de Viséweg
- Tongeren: militair oefenterrein Beukenberg en park van het kasteel van Betho
- Koninksem: herdenkingsmonument kerkhof bij de kerk in de Koninksemstraat
- Mal: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Keldenstraat-Kruisvindingsstraat
- Overrepen: herdenkingsmonument bij de kerk in de Lerestraat
- Piringen: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Merestraat
- Rutten: herdenkingsmonument op het kerkplein in de Ruttermarkt-Rechtstraat
- 's Herenhelderden : herdenkingsplaat op het kerkhof in de Sint-Stefanusstraat
- Tongeren: herdenkingsmonument in het stadhuis op de Graanmarkt
- Tongeren: herdenkingsplaat in de vorm van een houten retabel op de Graanmarkt
- Tongeren: herdenkingsmonument in de basiliek op de Graanmarkt-Stadhuisplein
- Tongeren: herdenkingsmonument bij de conciërgewoning van het Koninklijk Atheneum in de Moerenstraat
- Tongeren: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Driekruisenstraat
- Widooie: herdenkingsplaat tegen kerkhofmuur in de Widooiestraat Sint-Pankraasstraat

Heemkring

- Heemkundige Kring van Koninksem: <http://www.koninksem.be/>
 - Koninklijk Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap Tongeren: <http://www.oudheidkundiggenootschaptongeren.be/>
-

Voeren

Monumenten

- Spoorlijn 24, spoorlijn Tongeren-Visé-Aken
- Moelingen: herdenkingsmonument op het plein voor de kerk in de Dorpstraat
- Moelingen: herdenkingsplaat tegen de school op het Kerkplein 66A
- Moelingen: herdenkingsmonument op de grote baan Verviers-Maastricht Batticestraat
- Moelingen: gebied tussen grenspaal 42 en 45 schending van de Nederlandse neutraliteit op de Schansweg
- Remersdaal: 2 herdenkingsplaten tegen het oude gemeentehuis tegenover de kerk in Obsinich
- Remersdaal: herdenkingsmonument in de bossen bij kasteel/Abdij Sinnich
- Remersdaal: spoorwegviaduct in het Middelhof
- Remersdaal: spoorwegtunnel onder het Veursbos
- s-Gravenvoeren: herdenkingsmonument achter de kerk op het kerkplein
- s-Gravenvoeren: herdenkingsmonument op het kerkhof in de Kerkhofstraat
- Sint-Martens-Voeren: herdenkingsmonument bij de kerk in de Kerkstraat
- Sint-Martens-Voeren: herdenkingsplaat tegen het oude gemeentehuis
- Sint-Martens-Voeren: spoorwegviaduct in de Kloosterhofstraat
- Sint-Martens-Voeren: grafmonument voor spoorwegarbeiders op het kerkhof bij de kerk
- Sint-Pieters-Voeren: 2 herdenkingsplaten in de Sint-Pieterstraat tegen het huis nr. 40

- Moelingen: herdenkingsmonument op het kerkhof bij de kerk in de Kerkplein-Dorpstraat
- Remersdaal: herdenkingsmonument op het kerkhof in Born
- Sint-Pieters-Voeren: herdenkingsmonument bij de kerk in de Dorpstraat
- Teuven: herdenkingsmonument bij de kerk
- Teuven: grafmonumenten oud-strijders bij de kerk

Heemkring

- Heem en Natuur Voeren: contact via voorzitter Rita Plattau
-

Wellen

Monumenten

- Berlingen: herdenkingsmonument in het kerkportaal in de Bronstraat-Berlingenstraat
- Herten: herdenkingsplaat bij de kerk in de Hertenstraat
- Wellen: kapel in de Tevoortstraat 20
- Wellen: herdenkingsmonument bij de kerk op het Dorpsplein
- Ulbeek: herdenkingsmonument bij de kerk in de Ulbeekstraat

Heemkring

- Informatie via Jo Billen (jo.billen@wellen.be of jo.b@telenet.be)
-

Zonhoven

Monumenten

- Zonhoven: herdenkingsplaat AVVVVK bij de kerk
- Zonhoven: herdenkingssteen bij het kerkhof in de Reuvoortweg
- Zonhoven: herdenkingsmonument voor het oude gemeentehuis op het Dorpsplein

Heemkring

- Heemkundekring Zonhoven: <http://www.zonhoven.be/fb111ahy407mko0sxj191.aspx>
-

Zutendaal

Monumenten

- Zutendaal: vredesboom op het Vijverplein
- Zutendaal: herdenkingsplaat in de kerk in de Daalstraat
- Zutendaal: herdenkingsmonument bij de kerk in de Daalstraat

Heemkring

- Geschied- en Heemkundige Kring van Zutendaal: contact via voorzitter Lambie Raymond
-

EDUCATIEF GANZENBORDSPEL

SPELBORD

? 1

Wie was Frans Ferdinand en waarom is hij belangrijk in het verhaal van de Eerste Wereldoorlog?

? 2

Welke twee kampen vochten tegen elkaar in de Eerste Wereldoorlog?

? 3

Hoe en waarom werd België betrokken in Wereldoorlog I?

? 4

Vanaf welke dag verkeerde België in een staat van oorlog?

? 5

Juist of fout? De Duitsers vielen België binnen nabij Luik.

? 6

Welke grote veldslag vond in augustus 1914 aan de Gete in de provincie Limburg plaats?

? 7

Juist of fout? De koning van België (koning Albert I) was tijdens de Eerste Wereldoorlog de opperbevelhebber van het Belgische leger en verbleef nabij zijn troepen achter het front.

? 8

Geef de benaming van de typische, opvallende Duitse helm die tot 1916 door de Duitse soldaten werd gedragen?

antwoord 1

Frans Ferdinand, aartshertog van Oostenrijk-Este, was troonopvolger van Oostenrijk-Hongarije. Op 28 juni 1914 werd hij in Sarajevo doodgeschoten door Gavrilo Princip. De aanslag werd waarschijnlijk beraamd door De Zwarte Hand, een geheime nationalistische Servische groepering. Naar aanleiding van deze moord verklaarde Oostenrijk-Hongarije de oorlog aan Servië, wat leidde tot de Eerste Wereldoorlog.

antwoord 2

In de Eerste Wereldoorlog vochten de Triple Entente en de Triple Alliantie. De Triple Entente bestond uit het Verenigd Koninkrijk, de Franse Republiek en het Keizerrijk Rusland. De Triple Alliantie bestond uit het Duitse Rijk, Oostenrijk-Hongarije en Italië (later verliet Italië de alliantie en kwam het Ottomaanse Rijk er bij).

antwoord 3

Door de schending van de Belgische neutraliteit en de Duitse inval in België werd België in de Eerste Wereldoorlog betrokken. De Duitsers wilden zo snel mogelijk naar Frankrijk trekken. Dat kon volgens hen het beste via een doortocht door België.

antwoord 4

Vanaf 4 augustus 1914, de dag dat de Duitsers België binnenvielen.

antwoord 5

Juist. De Duitsers trokken via Gemmenich, een plaatsje nabij Luik, België binnen.

antwoord 6

De Slag der Zilveren Helmen, ook wel de Slag bij Halen genoemd. Deze grote veldslag was een belangrijke overwinning voor het Belgische leger.

antwoord 7

Juist. Terwijl de regering in ballingschap was in Le Havre bleef Koning Albert I tijdens de gehele oorlog bij zijn soldaten aan het front.

antwoord 8

De Duitse pinhelm, ook wel Pickelhaube genoemd. Deze helm bood echter niet meer de nodige bescherming tegen de nieuwe oorlogstechnieken, waardoor de soldaten vanaf 1916 de staalhelm gingen dragen. Deze bood meer bescherming en viel, in tegenstelling tot de pinhelm, niet zo op in de gevechtslinies.

? 9

Juist of fout? Vanaf oktober 1914 concentreerde de oorlog in België zich voornamelijk aan de Belgische kust.

? 10

Duid op de Belgische kaart de “globale” tocht aan die de Duitsers in België aflegden.

? 11

Juist of fout? Nederland stond aan de kant van de geallieerden tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Pas na 10 dagen zijn de forten bij Luik in de handen van de Duitsers gevallen. Proficiat voor je heldhaftig verzet! Ga 3 plaatsen vooruit.

! 13

Helaas, Antwerpen is gevallen! Ga 2 plaatsen terug.

Een standvastige, natuurlijke barrière wordt gecreëerd: de IJzervlakte wordt onder water gezet. De Duitsers wrden op die manier tegengehouden! Ga 2 plaatsen vooruit.

Het verzet van het Belgisch leger heeft de Blitzkrieg enigszins belemmerd. Goed gedaan, soldaat! Ga 2 plaatsen vooruit.

antwoord 9

Juist. Na een korte bewegingsoorlog, liep de oorlog vast in de Westhoek aan de Belgische kust.

antwoord 10

Vanuit Limburg, via Antwerpen, naar de Westhoek.

antwoord 11

Fout. Nederland was neutraal tijdens de Eerste Wereldoorlog.

uitleg 12

De eerste grote confrontatie tussen de Duitse en Belgische troepen vond plaats bij de forten van Luik. De Duitsers hadden een snelle overwinning verwacht, maar de gevechten duurden uiteindelijk 10 dagen. Dit was een grote tegenvaller in de strategie van de Duitse legerleiding, de Blitzkrieg, waarin een snelle doorstoot via België naar Frankrijk werd vooropgesteld.

uitleg 13

Eens in België aangekomen, wilde de Duitse legerleiding ook de kostbare, belangrijke Belgische havenstad Antwerpen in handen krijgen. Ondanks een hevige verdediging, viel Antwerpen na 2 dagen in Duitse handen.

uitleg 14

Om zich goed te kunnen verdedigen, bedacht de Belgische legerleiding het plan om een natuurlijke barrière te creëren, waar de Duitsers niet door konden breken. Nabij Nieuwpoort werden de sluizen opengezet, waardoor de polders onder water liepen.

uitleg 15

De Duitsers hadden verwacht snel via België te kunnen doorstoten naar Frankrijk. Door het verzet van het Belgische leger is dat echter mislukt.

? 16

Op het einde van december 1914 werden de gevechten aan de frontlinies kort gestaakt. Weet jij hoe het bestand heet dat deze gebeurtenissen omschrijft?

? 17

Juist of fout? De Slag om de IJzer en de Slag bij Ieper zijn synoniemen van elkaar.

? 18

De Tweede Slag bij Ieper (17 april 1915 – 25 mei 1915) is een erg beruchte slag uit de geschiedenis van Wereldoorlog I. Weet jij waarom?

? 19

De impact van de oorlog was ook voelbaar achter de frontlinies, in het bezette België. Som drie elementen op waaraan je de impact van de oorlog op het dagelijkse leven kunt merken.

? 20

Wat is de Dodendraad en waarom is hij belangrijk in het oorlogsverhaal?

? 21

Juist of fout? De Eerste Wereldoorlog speelde zich niet uitsluitend af in Europa, ook andere werelddelen waren bij de oorlog betrokken.

? 22

Wat was het typische communicatiemiddel in België tijdens de oorlog?

? 23

Juist of fout? Bij de Duitse doortocht door België sloegen honderdduizenden Belgen op de vlucht. Naar Nederland vluchtten naar schatting 1 miljoen mensen.

antwoord 16

Het Kerstbestand. Ter gelegenheid van Kerstmis vond op enkele plaatsen aan het Westfront verbroedering plaats tussen de soldaten van de strijdende partijen.

antwoord 17

Fout. Het zijn verschillende slagen. Bij de Slag om de IJzer (18 oktober-31 oktober 1914) was het Belgische leger betrokken. Bij de 4 slagen om Ieper was het Belgische leger niet betrokken; deze slagen vonden niet plaats in het gebied waar het Belgische leger gelegerd was.

antwoord 18

Tijdens de Tweede Slag bij Ieper (17 april 1915 – 25 mei 1915) werd voor het eerst gifgas gebruikt in de frontlinies, meer bepaald chloorgas. Later werd chloorgas vervangen door mosterdgas (ypriet). Door het gas stierven duizenden soldaten.

antwoord 19

Mogelijke antwoorden zijn: de verordeningen, angst, de inkwartiering, de gescheiden families, de voedselrantsoenen, de Dodendraad, de post die niet meer bedeed werd, enzovoort.

antwoord 20

De Dodendraad was een elektrische grensversperring die in België werd opgetrokken aan de gehele grens met Nederland. Deze draad moest de vluchtelingenstroom verminderen, spionage en vrijwillige aanmelding als soldaat bij het geallieerde leger verhinderen, enzovoort. De spanning van de draad had een grote impact op het Limburgse dagelijkse leven.

antwoord 21

Juist. De Grote Oorlog werd wereldwijd uitgevochten: op het Europese vasteland, in andere continenten, in de zeeën, in de kolonies, enzovoort. Daarom wordt er van wereldoorlog gesproken.

antwoord 22

Aanplakbrieven. Aanplakbrieven waren informatie-affiches, die nabij kerken en marktplaatsen werden opgehangen om de bevolking in te lichten over belangrijke gebeurtenissen.

antwoord 23

Juist. Belgische burgers sloegen massaal op de vlucht voor het oorlogsgeweld, veelal naar de neutrale noorderburen.

? 24

Juist of fout? Niet iedereen die door de Duitsers gearresteerd werd, kreeg het doodsvonnis. Velen werden ook weggestuurd om voor de Duitsers te gaan werken in zogenaamde “werkkampen”.

? 25

Juist of fout? Toen België in 1914 werd bezet, reageerden de bondgenoten met een economische blokkade tegen Duitsland die gedurende de rest van de oorlogsjaren veel invloed had op het dagelijkse leven.

? 26

Het Belgisch grondgebied kan in drie verdeeld worden: het vrij gebied, het frontgebied en ... ?

27

Je wordt bevangen door laaghangend chloorgas. Ga 2 plaatsen achteruit.

28

Door jouw succesvolle smokkelactie via Nederland, over Engeland naar het front hebben de soldaten post van hun geliefden ontvangen. Proficiat! Ga 3 plaatsen vooruit.

29

Doordat je weigerde om de helft van jouw voedselvoorraad aan de Duitse bezetter af te staan, word je gearresteerd. Sla 1 beurt over.

antwoord 24

Juist. Duitse soldaten aanschouwden veel gevangenen als nuttige werkkrachten en werden uitgestuurd naar zogenaamde “werkkampen” in Duitsland.

antwoord 25

Juist. De geallieerden wilden de Duitsers onder andere via economische maatregelen tot overgave brengen. Dit gebeurde echter niet, integendeel, de Duitsers legden in bezette gebieden voedsel- limieten, voedselpeisingen en duurdere prijzen op om in hun eigen voedselvoorziening te kunnen blijven voorzien.

antwoord 26

Het vrij gebied, het frontgebied en het bezet gebied. Het vrij gebied was het onbezette gebied achter de IJzer, het frontgebied de plaats waar de gevechten plaatsvonden, het bezet gebied was het gebied dat door de Duitsers werd bezet en bestuurd. De provincie Limburg was bezet gebied tijdens de oorlog.

uitleg 27

Chloorgas was een gifgas dat in tegenstelling tot andere gassen laag aan de grond bleef hangen. Vanwege die reden eiste het chloorgas ook veel dodelijke slachtoffers in de loopgraven.

uitleg 28

De post werd tijdens de oorlog niet meer bedield. Informatie was echter zeer belangrijk. De post werd daarom tijdens de oorlog vaak stiekem meegesmokkeld.

uitleg 29

De Duitse soldaten eisten voedsel op om in hun eigen voedselvoorziening te kunnen voorzien. De burgerbevolking was hierover absoluut niet te spreken en weigerde soms voedsel af te staan. Hierdoor werden ze gearresteerd en/of mishandeld.

? 30

Dikke Bertha zaaide heel wat bloed en verdriet tijdens de oorlog. Wie of wat was Dikke Bertha?

? 31

Juist of fout? Voor dagelijkse verplaatsingen (bijvoorbeeld transport via een kar, rijden op een fiets, ...) had je een toestemmingsbewijs van de Duitsers nodig.

? 32

Vanaf 1914 gold de leerplicht voor kinderen van de leeftijd van 6 tot en met 12 jaar. Ondanks deze plicht konden veel Belgische kinderen niet naar school. Waarom niet?

? 33

Tijdens de oorlog werden heel wat ziektes verspreid, zowel aan het front als in het bezette land. Kun jij twee gebruikelijke “oorlogsziektes” opnoemen?

? 34

Juist of fout? Brussel was tijdens de Eerste Wereldoorlog de hoofdstad van België.

? 35

De Eerste Wereldoorlog wordt ook wel eens de “loopgravenoorlog” genoemd. Weet jij waarom?

? 36

Juist of fout? Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd door de Duitsers in de bezette landen de zomertijd ingevoerd, ook in België.

? 37

Juist of fout? Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden spionagenetwerken in België opgezet, die tot doel hadden informatie over de vijand op te pikken en door te spelen aan hogere hand.

antwoord 30

Dikke Bertha is de benaming voor een Duits kanon, dat tijdens de oorlog massaal werd ingezet om bloed en vernieling te zaaien. De Dikke Bertha's werden tijdens de Eerste Wereldoorlog voor het eerst ingezet tijdens de strijd rond de forten in Luik.

antwoord 31

Juist. Voor dagelijkse verplaatsingen per voertuig, had je een vergunning nodig.

antwoord 32

De Duitsers bezetten schoolgebouwen vaak om te wonen en te slapen. Ook werden mannelijke leerkrachten opgeroepen om hun dienstplicht te vervullen, waardoor er geen les kon gegeven worden.

antwoord 33

De griep, buikloop (diarree), voedselvergiftiging, geslachtsziekten, luizen, loopgraafvoeten, ...

antwoord 34

Fout. Brussel was bezet. De regering trok weg uit België en vestigde zich in Le Havre, een stadje in Frankrijk.

antwoord 35

Tijdens het merendeel van de oorlog bevonden de strijdende soldaten zich in de loopgraven aan het Westfront en daarom noemen we de Eerste Wereldoorlog ook wel eens de "loopgravenoorlog".

antwoord 36

Juist. In de bezette gebieden werden de bewoners verplicht om hun tijd te verzetten naar de Duitse tijd.

antwoord 37

Juist. Door sommige Belgen werd er volop gespioneerd in de vijandelijke kampen. Let wel, ook de Duitse soldaten en collaborerende Belgen spioneerden.

 38

 1916

Je hebt last van een loopgraafvoet
en moet medisch behandeld
worden. Sla 1 beurt over.

 39

 1916

De werkloosheid ten gevolge van
de bezetting en de economische
blokkade hebben tot gevolg dat werk-
nemers massaal worden ontslagen.
Helaas ben jij ook een van de onge-
lukkigen. Ga 2 plaatsen achteruit.

 40

 1916

Een Duits offensief aan de IJzer
strandt in de modder. Maak
gebruik van dit Duits oponthoud,
ga 2 plaatsen vooruit!

uitleg 38

Loopgraafvoeten ontstonden doordat soldaten te lang in de natte modder bleven staan. De voeten zwollen op en gingen uiteindelijk rotten. Dit was een zeer pijnlijke aandoening die tevens een normale loophouding belemmerde.

uitleg 39

De oorlog hield het hele economische leven in bedwang. Door de economische blokkade en door de in- en uitvoerstop konden sommige bedrijven niet meer goed functioneren en moesten ze werknemers ontslaan.

uitleg 40

Van het oponthoud van een ander maakte de vijand veelal gebruik om een nieuwe aanval te plannen.

? 41

Wat is een andere benaming voor Yperiet?

Tip: het is het gas dat vanaf 1917 in de oorlogvoering gebruikt werd.

? 42

Welk land sloot met Duitsland een wapenstilstand in 1917?

? 43

Welk land nam vanaf 6 april 1917 deel aan de oorlog?

? 44

Juist of fout? De Derde Slag om Ieper wordt ook wel de Slag bij Passendale genoemd.

? 45

De wetenschappelijke en technologische kennis groeiden tijdens de oorlog sterk. Kun jij een voorbeeld opnoemen van een ontwikkeling of ontdekking in de wetenschap of technologie?

? 46

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden bombardementen uitgevoerd via primitieve, sigaarvormige vliegtuigen. Wat is de juiste benaming van deze vliegtuigen?

? 47

Er wordt gesteld dat de Eerste Wereldoorlog het traditionele rolpatroon, de man die werkt en de vrouw die thuiszit, veranderde. Weet jij waarom dat net tijdens de Eerste Wereldoorlog is gebeurd?

? 48

Juist of fout? Adolf Hitler heeft als militair meegevochten aan het front in de Eerste Wereldoorlog.

antwoord 41

Mosterdgas. Dit was het brandende gas, met een prikkelende en blaatrekkende werking op het lichaam, dat voornamelijk vanaf de tweede helft van de oorlog werd gebruikt.

antwoord 42

Rusland. Deze wapenstilstand had een belangrijk effect op het oorlogsverloop, omdat Duitsland nu de tweefrontenoorlog kon beëindigen en al zijn troepen kon inzetten aan het Westfront.

antwoord 43

De Verenigde Staten van Amerika. Amerika trad toe tot de oorlog vanwege de duikbootoorlog, waarbij ook Amerikaanse boten werden geraakt.

antwoord 44

Juist. Tijdens de Derde Slag om Ieper werd er zwaar gevochten om en nabij Passendale. Vanwege die reden worden beide benamingen gehanteerd om dezelfde slag te omschrijven.

antwoord 45

Elektriciteit werd meer bekend en gebruikt, de plastische chirurgie werd stapje voor stapje uitgevonden, gifgas werd gebruikt als wapen, nieuwe militaire technieken (tanks, Dikke Bertha, machinegeweren, gasmaskers) werden bedacht, enzovoort.

antwoord 46

Zeppelins. Een zeppelin is een stijf, sigaarvormig luchtschip bestaande uit een lichtgewicht skelet met daarin zakken die zijn gevuld met een licht gas. Zeppelins werden tijdens de Eerste Wereldoorlog bevoorrad met bommen om bombardementen uit te voeren.

antwoord 47

Mannen, die normaal gezien het geld binnenbrengen in een gezin, moesten gaan vechten aan het front, waardoor de inkomsten van het gezin wegvielen. Om te kunnen overleven, moest iemand anders gaan werken. Veelal was dit de vrouw van het gezinshoofd.

antwoord 48

Juist. Adolf Hitler heeft tijdens de Eerste Wereldoorlog als militair gevochten, maar heeft geen grote rol van betekenis gespeeld.

49

Je wordt bevangen door een wolk gifgas. Je brandblaren hebben dringend verzorging nodig. Ga één stap achteruit en sla één beurt over.

50

De Amerikaanse oorlogsdeelname aan de kant van de geallieerden versterkt het gemoed van de Belgische soldaten. Je mag nog één keer gooien.

51

Door de voedselschaarste heb je een infectieziekte opgelopen. Sla 1 beurt over om uit te zieken!

actie 49

Mosterdgas of yperiet kon grote, pijnlijke brandwonden veroorzaken. Een goede verzorging van deze blaren kon enkele dagen tot weken duren.

actie 50

De Amerikaanse oorlogsdeelname was voor veel geallieerde soldaten een figuurlijk hart onder de riem. De nog slagkrachtige Amerikanen versterkten de geallieerde troepen aanzienlijk.

actie 51

Door de voedselschaarste werd vaak oud en bedorven eten opgegeten, wat veelal tot infectieziekten leidde.

? 52

Hoe wordt het offensief genoemd dat door de Duitsers in maart 1918 werd gestart, mede doordat ze zich gesterkt voelden door de Russische wapenstilstand en het einde van de tweefrontenoorlog?

? 53

Juist of fout? De zware gevechten in België tijdens het Lenteoffensief worden omschreven als de Vierde Slag bij Ieper.

? 54

Juist of fout? De Wapenstilstand werd op 11 november 1918 ondertekend in Versailles.

? 55

Het Verdrag van Versailles (1919) bezegelde de gevolgen van Wereldoorlog I. Eén van de maatregelen die aan Duitsland werd opgelegd, was gebiedsafstand, onder andere aan België. Welk gebied verkreeg België van Duitsland in 1919?

? 56

Na de wapenstilstand kwam de terugtocht van de Duitse en Belgische soldaten op gang. Heb jij een idee hoe deze terugtocht verliep?

? 57

Juist of fout? Het aantal slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog wordt geschat op 9.500.000 mensen.

? 58

Welke bloem staat er symbool voor de gesneuvelde soldaten uit de Eerste Wereldoorlog omdat ze groeide op het niemandsland tussen de loopgraven?

? 59

Juist of fout? In het najaar van 1918 stierven nog erg veel mensen vanwege ziekten.

antwoord 52

Het Lenteoffensief. Na de beëindiging van de tweefrontenoorlog door de Duits-Russische wapenstilstand, lanceerden de Duitsers aan het Westfront een nieuw offensief, het Lente-offensief genaamd.

antwoord 53

Juist. Tijdens het Lenteoffensief werd er ook agresief gevochten bij Ieper. Daarom worden beide benamingen gebruikt om dezelfde gebeurtenissen te omschrijven.

antwoord 54

Fout. De Wapenstilstand werd op 11 november 1918 ondertekend in Compiègne, een verlaten bos in Frankrijk. Het Vredesverdrag (1919) werd wel in Versailles ondertekend.

antwoord 55

België verkreeg via het Verdrag van Versailles het grondgebied Eupen-Malmedy, de huidige Oostkantons.

antwoord 56

De terugtocht verliep niet altijd even voorspoedig, omdat de voormalig strijdende troepen elkaar soms kruisten en de lokale bevolking de Duitse gruweldaden nog steeds verafschuwden.

antwoord 57

Juist. Bijna 10 miljoen mensen stierven tijdens de Eerste Wereldoorlog.

antwoord 58

Officieel is de margriet het officiële Belgische symbool ter herdenking van de Eerste Wereldoorlog. De Britse poppy, de klaproos, heeft de margriet evenwel grotendeels verdrongen als herdenkingssymbool.

antwoord 59

Juist. In het najaar van 1918 eiste voornamelijk de Spaanse griep erg veel doden.

? 60

Juist of fout? Het verdrag van Versailles en de daaraan verbonden sancties hebben bij veel Duitsers woede en wraakgevoelens opgeroepen. Er wordt beweerd dat het Verdrag de aanleiding vormde voor de start van Wereldoorlog II.

Door een nieuwe voedselbevoorrading van het voedselcomiteit voel je je fysiek gesterkt. Ga 2 plaatsen vooruit.

Je hebt de Spaanse griep gekregen. Uitzieken is de boodschap! Sla 1 beurt over.

Het geallieerde tegenoffensief bereikt successen, het einde van de oorlog is in zicht! Ga 3 plaatsen vooruit.

antwoord 60

Juist. Hoewel over deze bewering nog steeds wordt gediscussieerd, wordt het Verdrag van Versailles door het merendeel van de academici aangenomen als de grootste aanleiding voor de Tweede Wereldoorlog.

actie 61

Het gebrek aan eten maakte veel burgers en soldaten zwak en energieloos. Een nieuwe voedselbevoorrading kon de fysieke gezondheid van de burgers en soldaten versterken. Het voedselcomiteit, een vereniging van buitenlandse hulpverstrekkers, speelde een belangrijke rol in de bedeling van voedsel tijdens de oorlog.

actie 62

De Spaanse griep (een agressievere variant van de gewone griep) trof aan het einde van de oorlog duizenden soldaten en burgers. Velen stierven aan de gevolgen van deze ziekte.

actie 63

Als reactie op het agressieve Lenteoffensief van de Duitsers organiseerden de geallieerden een tegenoffensief. Met succes! Het tegenoffensief heeft uiteindelijk aanleiding gegeven tot het sluiten van de Wapenstilstand.